

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя**

**Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології**

Освітньо-професійна програма «Психологія. Практична психологія»
Спеціальність «053 Психологія»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На здобуття освітнього ступеня магістр

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

студентки **Маслак Алли Олександрівни**

Науковий керівник:

канд. психол. наук, доц. **Гетьман Т. О.**

Рецензент:

доктор психол. наук, проф. **Папуча М. В.**

Рецензент:

канд. психол. наук, доц. **Ковтун А. Ю.**

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

професор Папуча М. В. _____
(підпис, дата)

Ніжин – 2020 рік

ВСТУП.....	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Психологічна сутність мотивації професійної діяльності.....	7
1.2. Психологічні особливості професійної діяльності студентів	Ошибка!
Закладка не определена.	
1.3. Психологічна характеристика мотивів професійної діяльності	Ошибка!
Закладка не определена.	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	23
РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ	
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ	
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	24
2.1. Вікові особливості професійної мотивації випускників вищих навчальних закладів.....	24
2.2. Формування мотивації професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.3. Особливості мотивів професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів	Ошибка! Закладка не определена.
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	35
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ	
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ	
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	38
3.1. Опис вибірки, підбір та обґрунтування психологічно-діагностичного інструментарію.....	38
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.	44
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	Ошибка! Закладка не определена.
ЛІТЕРАТУРА.....	64
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми роботи. На сучасному етапі модернізації вищої професійної освіти головним завданням вузів є підготовка компетентних фахівців, здатних ефективно вирішувати професійні завдання. Успішність і якість навчання випускників вищих навчальних закладів багато в чому визначається їх спрямованістю на освоєння професії, заснованої на системі мотивів. Саме тому в рамках освітньої установи важливо створити такі умови, які сприятимуть формуванню і розвитку активності студентів в освоєнні теоретичних аспектів майбутньої трудової діяльності та готовності до застосування отриманих знань, умінь, навичок в практиці.

Мотивація професійної діяльності- дуже складна і надзвичайно актуальна проблема для теорії і практики вищої професійної освіти. Традиційно у вітчизняній науці розвиток мотивації професійної діяльності досліджувався в контексті навчальної мотивації або професійної самореалізації, професійного самовизначення, при цьому об'єктами вивчення виступали мотиваційна сфера особистості і її динаміка (Л. І. Божович, В. М. Дружинін, В. І. Ковальов та ін.), навчальні та професійні мотиви (Н. В. Комусова, Н. Пейсахов, М. Г. Рогов та ін.), ціннісні орієнтації (Б. Г. Ананьєв, М. Рокіч, В. А. Ядов та ін.), професійна спрямованість (А. І. Гебос, Е. М. Іванова, В. Т. Лісовський, А. Ю. Панасюк та ін.), готовність студентів до професійної діяльності (О. В. Айгістова, Е. Н. Ільїна та ін.). Всі ці дослідження служать методологічним обґрунтуванням вивчення проблеми розвитку мотивації професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів, методів і засобів професійного становлення і розвитку фахівця.

А.К. Маркова відзначає, що зміна ієрархії мотивів в здійсненні конкретної діяльності відбувається індивідуально і залежить від особистісних особливостей, організації діяльності та умов праці. Ієрархія мотивів в процесі навчання змінюється (М. В. Вовчик-Блакитна, Р. С. Вайсман, А. І. Гебос),

важливу роль при цьому відіграє профорієнтаційна робота (Е. А. Клімов), організація виробничої практики (В. Д. Шадриков), а також можливість подальшого працевлаштування. Співвідношення навчально-виховної роботи в навчальному закладі і мотиваційних особливостей студентів є взаємопов'язаним динамічним процесом.

Актуальність дослідження мотивації професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів обумовлена низкою обставин. По-перше, високий рівень підготовленості випускників вузів не можливий без формування у них компетенцій, особистості професіонала в цілому. По-друге, у зв'язку з розширенням сфер послуг у різних галузях освіти зростають вимоги до якості професійної підготовки фахівців. По-третє, мотивація професійної діяльності студентів виникає у вигляді інтересу до професії, мотиву вибору професії ще до надходження в вуз, потім, як правило, в ході професійної підготовки трансформується в професійні інтереси і мотиви і супроводжується значними змінами в світогляді і системі цінностей.

Тому значущість та недостатня розробленість теоретичних і прикладних аспектів цієї проблеми зумовили вибір теми даного дослідження, а саме: **«Психологічні особливості мотивації професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів».**

Об'єкт: мотивація професійної діяльності.

Предмет: психологічні аспекти професійних мотивів випускників ЗВО.

Мета: дослідити психологічну специфіку мотивів професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що між ціннісними орієнтаціями у мотиваційній сфері студентів різних спеціальностей існують суттєві відмінності.

Завдання:

- 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми мотивації та мотивів професійної діяльності;
- 2) проаналізувати психологічні аспекти мотивів професійної діяльності;
- 3) дослідити емпірично психологічні характеристики мотивів професійної діяльності серед випускників закладів вищої освіти;
- 4) виявити відмінності у мотивах професійної діяльності серед випускників закладів вищої освіти різного профілю.

Для розв'язання поставлених завдань використано **комплекс теоретичних та емпіричних методів**: методи аналізу та узагальнення психологічної літератури з даної теми; метод теоретичного порівняння. Методологічною основою нашого дослідження є ряд таких діагностичних процедур: 1) методика «Вивчення мотивації навчання у виші» Т. І. Ільїної; 2) методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» А. А. Реана, В. А. Якуніна; 3) методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері» О. Ф. Потьомкіної (за двома шкалами); 4) методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Е.Мільмана; 5) тест-опитувальник для визначення рівня професійної спрямованості (РПС) студентів (за Т. Дубовицькою) та методи математичної статистики (кореляційний аналіз).

Теоретичну і методологічну основу дослідження утворюють наукові положення, вироблені в рамках філософії, класичної та сучасної соціології, загальної і соціальної психології, теорії управління, соціології праці, соціології та психології управління.

Експериментальна база дослідження: в дослідженні брали участь 50 учасників юнацького віку. Студенти четвертого і п'ятого курсів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя спеціальності «Практична психологія» увійшли в групу А (25 осіб) віком 20-24 роки. Групу Б склали 25

випускників Ніжинського агротехнічного інституту спеціальності «Комп'ютерні науки» віком 19-24 роки.

Надійність і вірогідність результатів дослідження досягалися за допомогою використання діагностичних методів та статистичній обробці даних, що відповідає предмету, меті та завданням дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів полягає в тому, що: уточнено зміст дефініцій «мотив», «мотивація», «мотивація професійної діяльності»; поглиблено теоретичні знання про становлення особистості в навчально-професійній діяльності, подальшого розвитку набули наукові уявлення щодо психологічних особливостей мотивації професійної діяльності студентів у юнацькому віці.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання одержаних даних для оптимізації усвідомлення професійного вибору особистості на ранніх етапах диференційованого прогнозування професійно-психологічної відповідності конкретній діяльності; результати теоретичного та експериментального дослідження можуть бути застосовані в організації навчально-виховного процесу у вузах.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. До списку використаних джерел включено 66 джерел. Робота ілюстрована таблицями та діаграмами. Загальний об'єм роботи складає 88 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

§ 1.1. Психологічна сутність мотивації

Проблема мотивації і мотивів поведінки в діяльності є однією з основних в психології. Мотиви, на думку К. В. Шорохової, являють собою стимули, справжні механізми людської діяльності як найпотужніші регулятори поведінки [8]. За Г. Олпортом, мотиви є невіршеними напругами, які не зникають у результаті задоволення інтересів особистості, а, навпаки, є провідними до розширення системи інтересів, що посилює стан напруги та обумовлює безперервний процес розвитку особистості як відкритої системи [8].

Проаналізувавши науково-методичну літературу з проблеми дослідження (Асєєв В. Г., Ареф'єв А. П., Вербицький А. А., Маркова А. К. та ін.) можна говорити про те, що до теперішнього часу поняття мотиву не має однозначного трактування ні в рамках однієї, ні в рамках різних наукових областей, які надають йому специфіку. Проте, проаналізувавши існуючі у вітчизняній літературі точки зору на даний феномен (О.К. Тихомиров, Г.Х. Попов і ін.), відзначимо, що більшість авторів описує мотив, як спонукання до діяльності, задоволення потреб особистості, що активізує управлінський фактор. У загальному розумінні мотив є усвідомленим спонуканням, що обумовлює дії особистості.

Спираючись на розроблену російськими психологами С.Л. Рубінштейном і А.Н. Леонтьєвим концепцію особистості та діяльності, ми можемо дійти висновку, що за будь-якими мотивами існують певні потреби суб'єкта. Тобто, розглядаючи мотив як спонукальну причину вчинків та дій, варто аналізувати їх у зв'язку із задоволенням потреб. Так, однією з найперших класифікацій потреб, було висунуто психологом Генрі Мюреем у 1938 році. Він запропонував ідею про поділ потреб на чотири типи:

1) первинні (відповідають за забезпечення виживання особистості) та вторинні потреби (сприяють розвитку людини);

2) позитивні і негативні;

3) явні і неявні;

4) усвідомлені та неусвідомлені.

Згідно з однією з найбільш відомих та поширених класифікацій мотивів за К. Замфіром і М. В. Овчинниковим, мотиви поділяються на зовнішні і внутрішні. Внутрішні мотиви пов'язані із діяльністю, а зовнішні спонукають суб'єкта до цієї діяльності. Слід зазначити, що Є. П. Ільїн звертає увагу на те, що мотиви і сама мотивація слугують категоріями, що безперечно відносяться до внутрішнього світу особистості. На думку психолога, не варто замислюватися над внутрішньою або зовнішньою мотивацією людини, слід говорити про мотивацію внутрішньо-організовану і зовнішньо-організовану [29].

Стосовно функцій мотиву, головними, на наш погляд, є: спонукальна та пояснювальна. Спонукальна характеризується тим, що мотив являє собою силу, яка виходить зсередини людини і тим самим спонукає до дії та вказує напрямок цієї дії. Пояснювальна функція ґрунтується як пояснення, обґрунтування, виправдання, мотивування дії. У формуванні мотивів велику роль виконують інтереси, потреби, цілі та цінності. Дані структурні елементи виконують головну або другорядну роль у формуванні мотивів. Їх значення залежить від індивідуальних особливостей особистості, рівня розвитку людини і від ситуації, в якій вона перебуває.

У даний час мотивація як психічне явище трактується по-різному. Поняття мотивації трактується психологами в досить широкому спектрі смислів і значень: від активності організму до різних видів цілеспрямованої діяльності суб'єкта. Вперше термін «мотивація» було вжито у статті А. Шопенгауера. Потім цей термін міцно увійшов в психологічний ужиток для

пояснення причин поведінки людини і тварин. За О. М. Леонтьєвим, під мотивацією розуміється спонукання людини до дій, сукупність різних мотивів [39]. Дана сукупність мотивів постійно модифікує в залежності від зміни навколишнього середовища, а також від ступеня задоволення потреб людини. Саме інтеграція (синтез) мотивів визначає поведінку і діяльність особистості, задаючи їм основний напрямок. Таким чином, мотивація виконує одну з головних функцій управління, що забезпечує формування у суб'єктів професійної діяльності мотивації, яка відповідає інтересам організації.

Згідно з думкою Х. Хекхаузена, мотивація являє собою спонукання до дії, певний мотив, як процес відбору із сукупності можливих дій, який регулює та направляє конкретну дію на досягнення цільових станів, які є специфічними для даного мотиву. У свою чергу це підтримує спрямованість мотиву. Інакше кажучи, мотивацією пояснюється цілеспрямованість дії [8]. На думку Л. С. Виготського, мотиваційна сфера – це якісна сукупність різноманітних мотиваційних факторів. Тобто чим більша кількість в особистості різноманітних мотивів, цілей, тим більша ймовірність того, що її мотиваційна сфера буде розвиненішою. Мотивація або мотиваційна сфера є стрижнем суб'єкта, до якого додаються такі властивості, як цілеспрямованість, прагнення, потяги, мотиваційні установки.

Під мотиваційним процесом мається на увазі два взаємозалежних процеси: з одного боку мотивація пов'язана з внутрішньо-особистісними змінами, а з іншого боку мотивація характеризується як зовнішній управлінський вплив на суб'єкт з метою формування у нього необхідної мотивації. Загальним фактором для мотиваційних процесів є потреби особистості. Саме вони визначають мотиви, що лежать в основі людської поведінки. При цьому не має значення, що викликає їх чинники: розумова діяльність або фізіологічні потреби. Життя людини являє собою низку постійно виникаючих і задовольняючих потреб. У різні моменти життя

людина відчуває потреби, що утворюють певну сукупність, в якій можна виділити постійні, повторювані, що чергуються, життєво важливі та інші.

Ми хочемо наголосити на принциповій відмінності між двома поняттями: стимулюванням і мотивацією. Стимулювання являє собою зовнішні сили по відношенню до індивіда, які спонукають і навіть примушують особистість до активності. Мотивація - це внутрішні сили (стимули), котрі є перетвореними в свідомості людини та слугують її власним результатом, надбанням чи установками її особистісної поведінки. При такому трактуванні понять стає зрозумілим, чому один і той же стимул викликає такі розбіжності реакцій у різних людей. Усе залежить від того, чи розглядає людина зовнішньо на себе вплив як чужу, ворожу силу, від якої треба по можливості відгородитися, або внутрішньо приймає цей вплив, привласнює його на рівні особистісної свідомості. Будучи вже внутрішнім надбанням особистості, зовнішній стимул стає усвідомленою причиною дій і поведінки. Це і формує єдність свідомості і діяльності.

Мотивація, у свою чергу, пов'язана з вибором та свободою соціального індивіда. У ситуаціях вибору формується мотив як безпосередньо внутрішній феномен, який спрямовує активність індивіда. Це слугує певною тактикою поведінки людини в реальній дійсності. Мотивація особистості – це певне психічне відображення умов, які необхідні для життєдіяльності та гармонійного розвитку індивіда, що здійснюється з допомогою бажань, інтересів, прагнень та потягів.

Інтерес є вибірковим ставленням до певних явищ та предметів у результаті усвідомлення, розуміння їх тлумачення та переживання емоційно-значущих ситуацій. Інтереси особистості являють собою систему людських потреб, проте іноді зв'язок потреб із інтересами не усвідомлюється. Тобто такий зв'язок є непрямолінійним. Відповідно до людських потреб, інтереси різняться за змістом (матеріальні, духовні), широтою (обмежені, різнобічні) та стійкістю (короткочасні, стійкі). Інтереси стимулюють індивіда до певних

дій, різного роду діяльностей і тому вони можуть бути як позитивними, так і негативними. Також інтереси залежать від бажань людини.

Бажання становить собою мотиваційний стан людини, в основі якого лежить співвіднесення потреб із конкретним явищем, предметом задоволення. У випадку, коли потреба людини не може бути здійснена в конкретній ситуації, проте створення даної ситуації можливе, то скерованість свідомості на вияв можливої ситуації несе назву: прагнення. Прагнення, які переважають у людини до різних видів діяльності слугують її схильностями. Якщо стан прагнень особистості нав'язливо тяжіє до конкретних груп предметів, об'єктів, то це називається потягами [64].

Таким чином, мотивація є складним як за структурою, так і за динамікою психологічним явищем, що має величезне значення в житті людини. Саме мотивація лежить в основі всіх дій і вчинків індивіда, і мотивацією, в першу чергу, визначається вибір, здійснюваний людиною в різних життєвих ситуаціях, що зрештою формує особливості її життя.

§ 1.2. Психологічні особливості мотивації професійної діяльності

Професійна мотивація характеризується сукупністю процесів та різноманітних факторів, що відбиваються у свідомості індивіда, в результаті чого людину спонукає та скеровує до розгляду, детального ознайомлення із майбутньою професійною діяльністю. Також слід зазначити, що вона є сильним внутрішнім рушійним фактором всебічного розвитку та професійного розвитку в цілому.

Згідно з думкою Є. П. Ільїна, мотивація професійної діяльності становить собою дію конкретних примусів, що зумовлює професійне самовизначення та виклад максимальних зусиль, виконання доручень, обов'язків стосовно професії [28]. За Є. Б. Моргуновим, мотивація професійної діяльності – це сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, рушійних сил індивіда, які скеровують людину до цілеспрямованої трудової діяльності, метою якої є досягнення поставлених завдань та цілей [46]. При цьому мотиви професійної діяльності характеризуються усвідомленням об'єктів, предметів, головних потреб людини (отримання освітнього ступеню, самореалізації, самопізнання, реалізації бажань у плані професії). Щоб задовольнити такі потреби, слід виконати ряд освітніх завдань, у результаті чого це скерує особистість до більш глибокого усвідомлення професійного вибору [13].

Професійна мотивація - це те, заради чого людина докладає свої професійні здібності, реалізує професійні якості. Мотиваційна сфера професійної діяльності виконує ряд функцій: спонукаючу, направляючу, регулюючу. Будучи сформованою, дана мотивація є сутнісною характеристикою професіоналізму, компетентності фахівця [29].

Залежно від індивідуальних психологічних особливостей людини й зовнішніх факторів її життєдіяльності, професійна мотивація має схильність до динаміки, мінливості або постійності. Так, в однієї людини мотивація професійної діяльності може не змінюватися впродовж багатьох років, а в

іншої людини навпаки: змінюватися майже кожного тижня. Тому дане явище проходить закономірно, яке включає в себе етапи розвитку мотивації професійної діяльності за структурою:

1. Професійне визначення (вибір спеціальності);
2. Визначення місця роботи;
3. Реалізація професійної діяльності [10].

Виділяють також можливі етапи професійної переорієнтації, перепідготовки та зміни робочого місця (переходу з однієї роботи на іншу). Реалізація трудової діяльності особистості завжди спровоковується певною мірою набором мотивів, які впливають на протязі кожного з перерахованих етапів: з допомогою мотивів трудової діяльності формуються мотиви вибору професії, а вибір професії веде до мотивів вибору місця праці [28].

Численні наукові дослідження показали, що результати навчальної діяльності студентів, майбутня кар'єра і пов'язана з нею заробітна плата, а також соціальний статус, в значній мірі віддалені за часом і не служать орієнтиром для них. Анкетування учнів в російських університетах показує, що для більшості студентів навчання у вузі служить фактором для отримання свідоцтва про освіту і для можливості влаштуватися на гарне місце, а також бажання розширити своє коло спілкування. Тому мотиви особистого характеру, на наш погляд, у формуванні ставлення студентів до навчальної діяльності, самоосвіти й особистісному розвитку в даний час мають вирішальне значення. Щоб досягти цих цілей, у студентів повинна бути висока мотивація до навчання.

С. Л. Рубінштейн, Л. І. Божович, В. С. Мерлін, К. К. Платонов, А. Г. Асмолов та інші вчені відзначають: щоб розкрити сутність професійної спрямованості та її місця в загальній структурі особистості, необхідно виходити із сутності спрямованості взагалі. У дослідженнях психологів, професійна спрямованість слугує сукупністю стійких мотивів і взаємопов'язаними із ними емоційно-ціннісними відносинами,

особливостями професійної діяльності, поведінкою, спілкуванням і самооцінкою особистості фахівця. Зміст професійної спрямованості зорієнтований на потреби в професійній діяльності, а також цілях, ціннісних орієнтаціях, як основі мотивації загалом, і потреби у професійному самовдосконаленні. Саме професійне становлення (спрямованість) людини характеризується як професійний інтерес, бажання займатися певною спеціальністю. Існують конкретні властивості професійного становлення, за Н. В. Кузьміною: специфічність, об'єктивність, опірність, валентність, узагальненість, стійкість, задоволеність.

Згідно з думкою В. Н. Мясичева, із допомогою складових професійного становлення, пов'язаними працею, можна дослідити спрямованість індивіда загалом. У процесі вивчення особистості стосовно її відносин, у першу чергу, важливо звернути увагу на її ставлення до трудової діяльності, вияснити характер праці, умови, можливості розвитку, самовдосконалення [48]. За А. Маслоу, креативність є свіжістю погляду, ефективністю сприйняття, глибинним проникненням у суть речей і розглядається вона як одна із людських властивостей [43].

Професійна мотивація надає значущий вплив на ефективність професійної діяльності. Найважливішим пов'язаним з професійною мотивацією фактором ефективності професійної діяльності є сила актуальних мотивів в структурі мотивації. Загальна закономірність впливу сили актуальних мотивів на ефективність професійної діяльності полягає в тому, що якість діяльності «є найкращим при середній рівень мотивації і, як правило, погіршується при занадто низькому або занадто високому» [38]. При розгляді окремих випадків варто враховувати, що вплив сили мотивів на ефективність діяльності залежить від складності завдання. Так, за О. М. Леонтьєвим, у вирішенні простих завдань, найвдалішого успіху діяльності можливо досягти за допомогою високого рівня мотивації, а при вирішенні складних – низьким або середнім рівнем [39].

Стосовно професійної мотивації, то найбільш важливим і складним фактором ефективності діяльності, способу існування є задоволеність людини своїх потреб завдяки праці. Тобто почуття виконаної роботи й отримання насолоди від виконаної діяльності сприяють розвитку передового досвіду та подальшому розвитку результативності діяльності [10]. Отже, не тільки задоволеність працею підвищує ефективність діяльності, а й ефективність діяльності збільшує ступінь задоволеності працею, тобто існує взаємозалежність між перерахованими змінними. Таким чином, професійна мотивація є одним із ключових факторів ефективності професійної діяльності особистості та отримання насолоди від своєї праці.

Прийнято вважати, що завдяки ціннісному сприйняттю зовнішнього середовища виникає мотивація дій індивіда, в основі якої лежать ціннісні відносини людей. Саме вони збагачують мотивацію людини через задоволення своїх потреб та інтересів. Проте цінності не можна охарактеризувати як відображення людських потреб і бажань так як вони характеризуються відносною самостійністю.

Виникнення таких ціннісних відносин пояснюється виявленням проблематичності для людини вирішити та задовольнити власні потреби, які є актуальними для неї. Рівень цінностей залежить від проблематичності задоволення власних потреб. Важливо при цьому враховувати те, що дії особистості можуть бути вчинені під впливом ціннісних виборів, що не стосуються актуальних потреб людини. Також цінності є особливими регулятивними засобами, що характеризуються певними специфічними ознаками на відміну від потреб, інтересів чи цілей. Вони, з одного боку, відносяться до нераціональних регуляторів, що не дає можливість ототожнювати цінне і корисне. З іншого боку, вони виступають символічними регуляторами соціальної діяльності.

У своїй роботі нами було вирішено пов'язати мотивацію особистості із цінністю її дій. Тобто ми вбачаємо сенс у взаємодії мотивації професійної

діяльності суб'єкта і ціннісного характеру даних дій. Якщо до прикладу взяти певну конкретну ситуацію, у якій задіяний мотив, то ми можемо виявити зв'язаність цінностей людини із даним мотивом. Взаємодія мотиву і цінностей призводить до дії, яка набуває скоординованого цілісного характеру або навпаки відповідно до потреб людини. Оскільки питання про мотиви виникають лише у невизначених ситуаціях і тільки там, де є можливість вибору, то саме тут особливо важливого значення набуває ціннісний характер.

У безпосередньому виконанні діяльності перед людиною виникає задача: спрямувати дії і вчинки не лише відповідно до предмета діяльності й речових факторів (реальні умови), але й з урахуванням із рівнем моралі особистості, із уже затвердженими зразками моральності свідомості. Завдяки ситуаціям вибору, що виникли перед людиною, вона продовжує усвідомлювати власну відповідальність за свої дії, через що вона пов'язує поведінку із соціальним ціннісним характером. Сукупність цінностей, які сформувалися в суб'єкті і становлять частину його свідомості, забезпечують стійку силу індивіда та спрямовану вираженість його інтересів. Так, ми пересвідчилися, що мотивацію діяльності суб'єкта в ситуаціях вибору обумовлюють ціннісні орієнтації, які наділені безпосередньо соціальною стороною мотиваційного процесу.

Ціннісні орієнтації наділені специфікою, що полягає у функціонуванні не лише способів раціональної поведінки, а й дій, що розповсюджуються на вищі структури свідомості та дії, які поширюються на підсвідомі рівні свідомості. Їх роль полягає у визначенні спрямованості психічних процесів суб'єкта (волі, інтелекту). Механізмом дії цінностей та їх розвитку є врегулювання конфліктних ситуацій і різноманітних протиріч, що є складовими мотиваційної сфери індивіда. Іншими словами, такий механізм є вираженою боротьбою між обов'язками та бажаннями, моральними і

утилітарними мотивами. Розвиток ціннісних орієнтації слугує ознакою гармонійної зрілості людини, є показником міри соціального життя.

Можливі невідповідності між індивідуальною системою ціннісної орієнтації і сукупністю цінностей, що нормують діяльність людини в даних, конкретних умовах її мікросередовища теж важливо враховувати і в практиці соціального управління. У нашій роботі закладена достатньо нова типологія професійної мотивації, в основі якої лежить інтерналізація або колективні цінності. На основі цінностей і ціннісних орієнтацій пропонується виділити 10 типів мотивації: економічний, креативний, стратифікаційний (кар'єрний), аффіліативний, патерналістський, доміантний (владний), аффірмаційний (змагальний), демократичний, традиціоналістський (конформістський), невизначений. У реальному житті окремі типи мотивації входять в блоки, утворюючи свого роду стійкі мотиваційні ядра, що визначають, в кінцевому рахунку, малюнок професійної поведінки працівників в конкретній ситуації.

На основі аналізу опрацьованих літературних джерел нами були сформульовані робочі визначення для використання під час виконання даної наукової роботи. Згідно з ними, ми вважаємо, що мотив є внутрішнім спонуканням суб'єкта до певного виду діяльності, активності чи поведінки задля задоволення власних потреб, бажань. При цьому будемо вважати, що мотиви можуть бути в ролі ідеалів, інтересів індивіда. Також сюди ж слід віднести переконання, соціальні установки або ціннісні орієнтації особистості. Хоча ми допускаємо той факт, що за переліченими причинами можуть стояти різноманітні потреби особистості, як біологічні, так і вищі соціальні.

З огляду на вітчизняні і сучасні психологічні уявлення стосовно поняття «мотивація», ми вважатимемо під мотиваційною сферою суб'єкта – сукупність мотивів, які характеризуються стійкістю, наділені певною ієрархією і виражають спрямованість особистості. Крім того, будемо

виходити з того, що мотивація впливає на безпосередній успіх професійної діяльності.

Професійна мотивація може розглядатися як процес стимулювання до професійної діяльності себе та інших людей. Мотивація професійної діяльності є дією конкретних мотивів, які впливають на професійний вибір людини і продуктивність виконаних нею дій стосовно її професії. Від професійної мотивації може залежати: вибір професійного шляху, ефективність професійних дій, задоволеність трудовою діяльністю і результатами обраної професії, успішність навчання студента відповідно до професійного самовизначення [3].

Тому слід зазначити, що на ефективність навчального процесу впливають два фактори - рівень розвитку когнітивної сфери студента і його мотиваційна сфера. Також в ході багатьох досліджень було доведено, що студенти, які є слабкими або сильними в навчанні, відрізняються не за рівнем інтелекту, а через прояви у них мотивації навчальної діяльності. Так, студенти, які є сильними стосовно навчання, присутня внутрішня мотивація до навчання, вони хочуть освоїти майбутню професію на високому рівні задля отримання повноцінних професійних знань і практичних вмінь та навичок. В інших студентів, які не є сильними у навчанні присутня зовнішня мотивація. Для них важливо отримати стипендію або похвалу з боку оточуючих людей, а сам навчальний процес у них не викликає жодного бажання чи інтересу [3].

Позитивне ставлення професії є основою професійної мотивації, дане відношення має прямий зв'язок з кінцевими цілями навчання. Якщо студент усвідомлено вибрав ту чи іншу професію, він вважає її особистісно і суспільно значущою, то таке ставлення буде впливати на ефективність і продуктивність процесу профпідготовки.

Прийнято виділяти два джерела активності особистості зовнішній і внутрішній. До внутрішніх джерел відносяться пізнавальні і соціальні

потреби, установки, інтереси, еталони, стереотипи, які впливають на процес самовдосконалення особистості, її самоствердження і самореалізацію у різних видах діяльності. Рушійною силою активності тут буде невідповідність реального «Я», ідеальному зразку «Я» особистості [27].

Зовнішніми джерелами активності індивіда являють собою умови життєдіяльності студента, які включають у себе сукупність вимог, можливостей і очікування. Сутність даних вимог полягає в дотриманні соціальних норм поведінки, діяльнісного процесу та спілкування. Рушійною силою активності особистості є невідповідність реального рівня розвитку людини суспільним вимогам, експектаціям суспільства, в якому вона функціонує [21].

Існує безліч класифікацій навчальних мотивів, на основі перерахованих вище джерел активності виділяють такі групи мотивів:

- соціальні (прийняття та усвідомлення соціального значення навчального процесу, потреба в світогляді та світорозумінні та ін.);
- пізнавальні (прагнення до навчання, до отримання нових знань, задоволеність від навчальної діяльності та ін.);
- особистісні (почуття честолюбства, прагнення до авторитетної позиції в групі, персоналізації та ін).

При соціальних і пізнавальних видах мотивів вчення, орієнтація спрямована на процес. А якщо домінують особисті мотиви, то мотивація спрямована на результат і реакцію оточуючих, оцінку педагога. На успішність студентів впливає орієнтація на процес і на результат. У даній класифікації соціальні і пізнавальні види мотивів сприяють ефективній професійній підготовці студентів. З їх допомогою у студентів у подальшому будуть формуватися більш глибокі знання та навички. Тепер розглянемо класифікацію Д. Якобсона, де автор виділив мотиви, які пов'язані із ситуацією, яка існує поза навчальним процесом і мотиви, що безпосередньо взаємопов'язані з навчальною діяльністю [26]:

1) Мотиви, що пов'язані із ситуацією поза навчанням:

- вузькосоціальна мотивація (негативна мотивація) професійного вибору. Основними мотивами є соціальна ідентифікація з батьками, оточуючими людьми, переважання мотивів ухилення від невдач, відповідальності й обов'язку перед близькими людьми і т. д.;

- загальносоціальна мотивація-прагнення до навчальної діяльності полягає в потребі приносити користь соціуму;

- прагматична мотивація - спонукання до діяльності залежить від престижу професії в соціумі та можливостей соціального зростання.

2) Мотиви, пов'язані з навчальною діяльністю:

- пізнавальна мотивація - прагнення особистості до освіти, отримання нових знань умінь і навичок;

- професійна мотивація, інтерес до обраної професії, її змістом і творчим можливостям, впевненість у своїх здібностях до даної професії;

- мотиви особистісного зростання - основою навчання є прагнення студента до саморозвитку, самовдосконалення [27]. Несприятливою мотивацією для професійної підготовки студентів є вузькосоціальна, а сприятливою є - професійна мотивація.

Таким чином, професійна мотивація, що виступає як властивість суб'єкта, являє собою систему цілей і потреб, які спонукають особистість до засвоєння знань, оволодіння навичками і свідомого відношення до обраної професії. Професійна мотивація виступає у ролі компенсаторного фактора, а саме за умови недостатньо розвинених навичок і знань особистості, наявність професійної мотивації дає можливість студенту досягти більшого успіху, ніж здібному студенту, у якого відсутня професійна мотивація. Тому факторами, які впливають на ефективність навчальної діяльності, є рівень розвитку когнітивної сфери особистості і її мотиваційна сфера.

§ 1.3. Психологічна характеристика мотивів професійної діяльності

Проблема мотивації професійної діяльності студентів вищих навчальних закладів - складова частина проблеми мотивації, мотивів поведінки і мотивів діяльності, яка за справедливим твердженням Є.П. Ільїна [28] є однією із стрижневих у психологічній науці. Не випадково Б.Ф. Ломов звертає увагу на те, що в психологічних дослідженнях діяльності найважливіше значення належить мотивації. На його думку труднощі стосовно мотивації діяльності полягають у тому, що саме в мотивах та цілях особистості найбільш чітко виявлено прояв системного характеру психічного, які є інтегральними формами відображення у психіці.

Опираючись на положення С.Л. Рубінштейна стосовно того, що мотиви складають ядро особистості, Є.П. Ільїн стверджує, що маючи уявлення про особливості суб'єкта, можна певним чином говорити про мотиваційну сферу особистості, а досліджуючи дану сферу, ми можемо дослідити і саму особистість. Згідно з думкою Г. Олпорта, особистість є відкритою до світу саме завдяки своїй діяльності (вона весь час щось отримує зі світу і щось йому віддає). У мотивах розвитку закладені джерела розвитку людини, яка прагне до підтримки напруження, до порушення рівноваги.

Мотивація до професійної діяльності являє собою складне, мінливе співвідношення різних мотивів, взаємодія яких є основою мотиваційної сфери людини. Розглянемо детальніше особливості даних мотивів:

1. Основою мотивації до професійної діяльності є професійне покликання, яке визначає потяг до певного фаху, спираючись на знання про спеціальність, усвідомлення власних можливостей оволодіння нею та оцінювання своїх потенційних фахових умінь.

2. Професійні наміри - ставлення до певного роду занять, яке несе усвідомлений характер і включає прагнення обрати професію і отримати певну освіту. У порівнянні із професійним покликанням, намір включає в себе прийняття рішення.

3. Потреба в праці за професією – прагнення особистості виявляти активність, бути готовою діяти, яке викликане її потребами; психічний стан людини, який створює передумову до професійної діяльності, праці.

4. Інші потреби: забезпечення власного життя; пошук сенсу життя; самореалізація, визнання іншими; творча діяльність; бажання бути частиною певного соціального оточення; безпека, захищеність та ін.

Етапи формування мотивації професійної діяльності:

1. Підготовчий - формування мотивації до діяльності: визначення «списку» цінностей і потреб (знаю що хочу; знаю чому хочу); аналіз на рівні усвідомлення внутрішньої готовності до вибору професійної діяльності як основи формування мотиваційної сфери; роз'яснювально - пояснювальна робота з уточнення та корекції «списку» побажань і очікувань; варіативність мотиваційного вибору.

2. Вибірковий - вибір професійної діяльності: вибір за потребами з урахуванням знань про свої можливості; адекватний погляд на бажане (потреби) і дійсне (можливості).

3. Закріплюючий - формування мотивації на обрану професію (аналіз відповідності схеми що потрібно «мені від професії» і «професії від мене»), тобто аналіз відповідності обраної професії із задоволенням потреб, поєднання зі шкалою бажаних цінностей.

4. Лонгітюдний - сформованість професійного інтересу (критерії та показники).

Показники сформованого професійного інтересу до обраної професії є одним із найважливіших компонентів мотивації професійної діяльності [40].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У даному розділі ми здійснили теоретичний аналіз проблеми дослідження мотивації професійної діяльності студентів. Таким чином, мотивація - це сукупність особистісних та ситуативних факторів, які спонукають до активності (діяльності) людини. Тобто, успіх у діяльності у великій мірі залежить від мотивації (від прагнення самостверджуватися, досягати високих результатів). Чим вищий рівень мотивації, чим більше мотивів спонукають людину до діяльності, тим більше зусиль вона схильна докладати. Студентський вік розглядається як особлива онтогенетична стадія соціалізації індивіда. Виховання спеціаліста, суспільного діяча і громадянина, опанування багатьма соціальними функціями, формування професійної майстерності – все це становить особливий і найважливіший для суспільного розвитку та становлення особистості період життя, який позначається як юнацький вік.

Основною ознакою професійної спрямованості є —становлення професійної доміанти у свідомості студента, сформованість образу світу, образу професії, усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності. Сформованість мотиву набуття знань та отримання професії є невід'ємною складовою ефективності учбової діяльності. При цьому важливо, щоб мотивація була внутрішня, безпосередньо пов'язана зі змістом цієї діяльності, щоб студент —знаходив у ній задоволення найбільш глибоких пізнавальних потреб, інтересів і схильностей, потреби в особистісному саморозвитку.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

§ 2.1. Психологічні особливості юнацького віку

Згідно з думкою Е. Еріксона, юнацький вік вибудовується навколо процесу ідентичності і включає в себе сукупність індивідуально-особистісних та соціальних виборів, ідентифікацію і професійну спрямованість.

Юнацький (студентський) вік являє собою юнацький період розвитку людини (16-17 - 20-21), який є початком самостійного життя дорослих. 16 - 17 років - 20 - 21 рік - це в більш широкому розумінні молодіжна фаза розвитку особистості. Крім того, у цьому віці розрізняють такі вікові періоди: 16 - 17 років - рання юність, 17 - 20 років - фактично (у вужчому розумінні) молодь, 20 - 21 рік - пізня юність. У даних вікових періодів є своя специфіка, але вони мають багато спільних характеристик. Відомо, що межі студентського віку визначаються між 17 і 24 роками. Це час статевого дозрівання, освоєння соціальних ролей, суспільного і психологічно-особистісного становлення суб'єкта.

Основна характеристика юнацького віку полягає в тому, що на даному віковому періоді відбувається останній перехід у особистість дорослого віку, завершення формування стійких якостей особистості. Досягнення зрілості відбувається у всіх сферах і структурних компонентах суб'єкта – потребово-мотиваційної потреби, вольової, емоційної тощо. Також свого максимального формування досягають інтелект особистості та її творчі здібності.

Основними психологічними характеристиками юнацького віку є: самовизначення, формування впевненості в собі, становлення самосвідомості. Провідною діяльністю юності є пошук себе та свого місця в житті. Основним новоутворенням юнацького віку є усвідомлення суб'єктом себе як цілісної багатовимірної особистості, наявності власних життєвих планів.

Критерії психічної зрілості суб'єкта в юнацькому віці характеризуються відкритістю для власного досвіду, прийняттям своєї індивідуальності (К. Роджерс), здатністю до самореалізації (А. Маслоу), творчістю та відповідальністю за свій вибір (В. Франкл), готовністю до постійного самовдосконалення і подолання власних життєвих криз (Б. Лівехуд).

У літературі чітко простежується позиція, яка стверджує, що найважливіший психологічний процес юнацького віку полягає у становленні самосвідомості особистості і сталого образу «Я» (Виготський Л. С., Кон І. С., Крутецький В. А., Лейтес Н. С., Немов Р. С. і ін.). Прояв образу «Я» людини як представника своєї особистої цілісності - це складне, багатосистемне і багаторівневе явище. На думку Н. Б. Крилової, особистість, її індивідуальність і самість, - це такі взаємопов'язані і самовдосконалюючі відкриті системи, які мають надзвичайно гнучку здатність накопичувати досвід самоадаптації і функціонально його використовувати [36].

Зокрема, І.С. Кон стверджує, що формування свідомості полягає у становленні квінтесенції і формуванні головного підсумку перехідного юнацького віку [33]. Не розглядаючи глибоко цю проблему в даному розумінні, відзначимо лише, що при наявності різних підходів до проблеми самосвідомості нам близька ідея К.М. Вентцеля, психологічна теорія якого виділяє три сторони самосвідомості: пізнавальну, емоційну і вольову. Всі три сторони є важливими передумовами для розгляду саморозвитку в юнацькому віковому періоді розвитку особистості [5].

Саме в цей період розвитку особистість починає виділяти своє «Я» як об'єкт самопізнання і самовдосконалення. Зростання самосвідомості пов'язаний з формуванням ключових якостей особистості - волі, моральних уявлень і почуттями, формуванням ідеалів. Це пов'язано із віковою особливістю особистості, коли виникає потреба усвідомити себе і свої можливості в період входження в соціум. Для цього віку уявлення про

неповторність, винятковість «Я» - результат подальшого розвитку уявлень у юнака про самого себе, який почався в попередній підлітковий період розвитку і в юнацькому віці склався в цілісний процес.

На думку І.С. Кона, інтерес до власного «Я» у юнаків впливає з процесів фізичного дозрівання і соціального становлення особистості. З одного боку, йдуть біологічні процеси, майже завершений процес фізіологічного дозрівання людини, вибудовується стійкий сексуальний настрій статевої ідентичності. З іншого - формується самосвідомість особистості, пов'язана з образом власного «Я». Власне «Я» виходить на новий якісний рівень своєї самосвідомості і відносини зі світом. На думку І. С. Кона, властивості індивіда формуються раніше, ніж властивості особистості. Психологи стверджують, що в цей період вікового розвитку у суб'єкта істотно змінюється образ сприйняття, підвищується рівень вибірковості, на новий етап виходить рефлексія [9].

Загалом, провідною діяльністю у юнацькому віці виступає освітньо-професійна. Сукупність соціальних мотивів, які тісно пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, починають активно стимулювати навчальну діяльність у цьому віці. Юнацький вік також демонструє велику вибірковість стосовно вибору навчальних предметів за фахом. Стрижневим мотивом пізнавальної діяльності юнацького періоду є бажання здобути соціально важливу професію.

Отже, юнацький вік є заключним етапом між дитинством і дорослістю. Даний віковий період розпочинається з 15-17 років і триває приблизно до 23 років. Він поділяється на два етапи: рання юність (15-17-18 років) і безпосередньо юність (18-23 роки). Психологи вказують на оновлення саморушійної сили в даний віковий період, що слугує значним потенціалом для самосвідомості, самооцінки, самовизначення в суспільстві як соціально-моральної, незалежної, вільної особистості, здатної самостійно будувати свою «концепцію Я».

§ 2.2. Формування мотивації професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів

Наявність високого рівня професійної мотивації суб'єкта в даний час розглядається як одна з найважливіших умов ефективної професійної діяльності. Високорозвинена професійна мотивація - це джерело фахового саморозвитку індивіда, що направляє в майбутнє, забезпечуючи активністю, наполегливістю стосовно досягнення поставлених цілей та якісним цілепокладанням.

Аналіз вищесказаного дозволяє стверджувати, що розвиток професійної мотивації є рівноцінним з іншими завданням в процесі становлення фахівця. Про формування професійної мотивації, на наш погляд, доцільно говорити в період професійної підготовки фахівця, тобто в період навчання у вищому навчальному закладі. Відношення випускників вузів, особливо до цілей безпосереднього навчання ЗВО насичується професійним змістом під час навчальної діяльності, яка слугує засобом досягнення професійних цілей. Таке ставлення до навчального процесу являє собою мотивацію професійної діяльності [42].

Свідомий вибір професійної діяльності визначається орієнтацією індивіда на соціальні норми й цінності, які в нього наявні. На потужність мотиву може вплинути похвала, осуд, конкуренція з іншими [28]. В основі контекстного навчання, перехід студентів вузу від навчання до праці здійснюється безпосередньо за лінією трансформації мотивів. У професійну мотивацію включають інтерес до професійної діяльності і прагнення до її теоретичного осмислення, прагнення до професійного самовдосконалення та розвитку професійно важливих якостей, відповідальності за результати професійної діяльності, потреба у професійному спілкуванні та співпраці [8].

У даний час стала традиційною процедура відбору, що має місце серед абітурієнтів, що вступають до вищого навчального закладу. Однак слід зазначити, що проведення даного відбору аж ніяк не передбачає врахування

вимог, що висуваються до професії, до професійно важливих якостей людини, а зводиться лише до оцінки академічної успішності. Не розглядається інтерес до людини і її розвитку, не вивчається структура мотивації. При організації роботи з випускниками вузів, вважаємо важливим донести для майбутніх фахівців положення про те, що все-таки основною метою і цінністю кар'єри є, перш за все, професіоналізм, а потім саме управління, відданість організації та прагнення до її зміцнення та власної стабільності [17].

Тобто, у частини студентів рівень професійної мотивації треба «підхопити» і розвивати далі, у частини - починати її розвиток з самого початку, спираючись на потребу особистісного саморозвитку. Необхідна робота зі створення системи формування стійкої професійної мотивації у студентів. Цілі цієї системи - розуміння студентами змісту професії і своєї місії в цій професії, теоретичне осмислення професійної діяльності, освоєння практичної діяльності психолога, цілеспрямований професійний і особистісний саморозвиток студентів у творчій взаємодії з професіоналами в контексті майбутньої професійної діяльності.

Виходячи із вищесказаного, мотивація, пов'язана з професійним інтересом в процесі оволодіння спеціальністю, становить собою ресурс і є передумовою для становлення професіонала. Для студента важлива сукупність стійких професійних мотивів навчальної діяльності і адекватні погляди на своє майбутнє працевлаштування. У такому випадку випускники вузів будуть намагатися всебічно розвивати креативність, націлену на отримання нових якісних знань і формування важливих якостей для професії.

Професійні мотиви по суті є видозміненими мотивами вибору професії, оскільки залежать від того, як відбулося знайомство з професією, як організований освітній процес у конкретному вищому навчальному закладі. У процесі навчання мотиваційна сфера студентів змінюється: з'являються

нові мотиви, зазнають змін сформовані, відбувається переоцінка значення сформованих мотивів, видозміна структури наявних мотивів.

Співвідношення пізнавальних і професійних мотивів у структурній ієрархії навчальної мотивації випускників вузів, на думку Н. А. Бакшаєвої, А. А. Вербицького, полягає в наступному:

- сукупність пізнавальних та професійних мотивів розглядається окремо один від одного, так як вони протилежні в ієрархічній структурі мотивів навчального процесу студентів; перевага професійних мотивів над пізнавальними може призвести до вузької спеціалізації студента, вимушеному обмеженню кругозору майбутнього фахівця. Із цієї причини пізнавальні та професійні мотиви являють собою взаємовиключними у розвитку структури навчально-професійної мотивації студентів;

- професійні мотиви мають статус провідних у мотивації навчально-професійної діяльності випускника вузу, оскільки професійні мотиви активніше впливають на ефективність навчально-професійної діяльності студентів;

- важлива роль відводиться взаємозв'язку пізнавальних і професійних мотивів: домінування пізнавальних мотивів студента у структурі специфічних, спрямованих на галузь майбутньої роботи, і слугує безпосереднім показником та рівнем сформованості професійної спрямованості [8].

Розвиток мотивації студентів професійно-орієнтованого характеру ґрунтується на динаміці розгортання змісту діяльності студентів, що включає власне академічну, квазіпрофесійну і навчально-професійну. Ю. П. Поваренков [53], досліджуючи основні періоди і фази становлення професійно-орієнтованої мотивації в навчальному процесі, прийшов до висновків, що соціальна ситуація професійного розвитку є основним механізмом професіоналізації. Спираючись на дане положення, автор виділяє два основних етапи навчання студентів у вищому навчальному закладі.

Перший етап називається навчально-академічний (1-3 курси), другий — навчально-професійний (4-5 курси). Зазначені етапи багато в чому відрізняються один від одного, це і визначає нерівномірний, стрибкоподібний розвиток процесу професіоналізації студентів. Перший етап-це адаптація до умов і змісту освітнього процесу у вузі, а також освоєння нової соціальної ролі - студента, вибудовування акмеологічної технології взаємин з викладачами і саме навчання. Наявність високого рівня сформованості пізнавальних мотивів і мотивів особистого самовизначення свідчить про вдале проходження даного етапу. Навчально-професійний етап називають етапом інтенсифікації, під час якого студент адаптувався до нових умов академічної діяльності, у зв'язку з чим, лідируючу позицію займають мотиви особистісного розвитку, побудови сім'ї і т.д. Найчастіше саме в цей період у студентів змінюється ставлення до процесу оволодіння майбутньою професією [53].

Аналіз робіт Л. І. Божович [13] показує, що під внутрішньою позицією вона розуміє систему реально діючих мотивів особистості стосовно оточення або будь-якої її сфери, усвідомлення себе, а також ставлення до себе в контексті навколишньої дійсності. Поняття внутрішньої позиції передбачає єдність мотиваційного, афективного й когнітивного компонентів. Введення Л. І. Божович поняття має ще один важливий значеннєвий аспект. Внутрішня позиція особистості – не пов'язана з оточенням, а прийнятий людиною вибір свого місця в житті, опосередкований внутрішніми мотивами [14].

§ 2.3. Особливості мотивів професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів

Професійна освіта на сучасному етапі розвитку повинна включати в себе ключові аспекти: формування сукупності якісних знань та умінь, і професійно значимих особистісних якостей, залучивши до цього мотивацію фахової діяльності. Мотивація професійної діяльності студентів у вузах є складною системною освітою, упорядковану сукупністю професійних ціннісних орієнтацій, спонукає індивіда до здійснення професійної діяльності, реалізації її різних аспектів.

Якщо розглядати професійну мотивацію випускників вузів під кутом навчальної діяльності вузівської освіти, то можна з'ясувати, що вона є сукупністю факторів і процесів, які відбиваються у свідомості індивіда і тим самим спонукають його до вивчення якомога більшої інформації про майбутню професійну діяльність. Мотивація професійної діяльності є внутрішнім рушійним фактором розвитку кваліфікації суб'єкта, тому що на базі її високих показників формування, є можливість ефективно розвинути професійну освіченість і культуру індивіда. Під мотивами професійної діяльності варто розуміти усвідомлений характер актуальних потреб людини, їх задоволення через виконання завдань навчального процесу, що спонукає до засвоєння інформаційного матеріалу стосовно майбутньої професії [8].

Діяльність сучасного фахівця проходить в умовах, пов'язаних із високим розумовим та психоемоційним напруженням. Тому професійний розвиток особистості, як зазначає О. О. Клімов, відбувається за умови напруженої діяльності за рахунок особистісної ініціативи, мотивів та активності суб'єкта [30]. Важливо враховувати, що професійний розвиток, як відзначається в ряді досліджень [2], може починатися тільки в тому випадку, якщо навчальні та професійні вимоги в процесі підготовки будуть вище актуальних можливостей людини, а її мотиваційна сфера буде лише збагачуватися.

Виділяють два головних напрямки розвитку мотивації особистості у професійній підготовці та діяльності: трансформація загальних мотивів суб'єкта у професійні, трудові; системні зміни професійної мотивації людини у міру її переходу до нових рівнів професіоналізації.

Психологічним механізмом формування та подальшого розвитку професійних мотивів є те, що в ході підготовки і професіоналізації потреби особистості знаходять своє місце у діяльності. При цьому зачіпаються важливі механізми морального розвитку особистості в ході професійної підготовки і діяльності [35].

За спрямованістю та змістом існують такі види мотивів студентів:

- пізнавальні мотиви (набуття нових знань, можливість стати більш ґрудованим);
- соціальні мотиви (розуміння особистістю соціальної значущості навчального процесу; прагнення виразитися, самоствердитися в соціумі та завдяки вченню затвердити свій соціальний статус);
- прагматичні мотиви (намір мати більш високу заробітну плату, отримати гідну відзнаку за виконану працю);
- професійно-ціннісні мотиви (варіативність перспектив влаштуватися на гідну роботу);
- естетичні мотиви (отримання насолоди від навчального процесу, розкриття потенціалу, розвиток власних талантів);
- статусно-позиційні мотиви (бажання зайняти гідне місце в суспільстві завдяки вченню чи громадській діяльності, утвердитися в певному суспільному прошарку, отримати високу посаду);
- комунікативні мотиви (спілкування з однодумцями, розширення даного кола і разом із тим розвиток власного інтелекту та творчих можливостей);

- традиційно-історичні мотиви (вибір професії, ґрунтуючись на стереотипи, які виникли у суспільстві);
- утилітарно-практичні мотиви (матеріалістичні, бажання засвоїти якомога більше знань, досвіду, які знадобляться у подальшому, прагнення зайнятися самоосвітою);
- навчально-пізнавальні мотиви (скерованість на способи здобуття знань, засвоєння конкретних дисциплін навчального плану);
- неусвідомлені мотиви (отримання освітнього рівня через вплив когось, а не за своїм бажанням, яке ґрунтується на непорозумінні сенсу отриманих інформаційних даних).

Студентський вік представляє особливий період життя особистості. Правильний вияв мотивів, інтересів і схильностей за фахом - це важливий прогностичний чинник задоволеності своєю професією в подальшому житті. Саме ставлення до майбутньої спеціальності, набір мотивів на користь вибору є надзвичайно значущими факторами, що обумовлюють успішність професійного навчання.

У своїй книзі «Мотив і мотивація», Є. П. Ільїн зазначає, що провідними навчальними мотивами у студентів є «професійні» і «особистого престижу», а другорядними, тобто менш значимими є «прагматичні» (отримання диплому про вищу освіту) і «пізнавальні». Також важливо зауважити, що значення домінуючих мотивів змінюється відповідно до різних курсів.

«Професійний» мотив є домінуючим на першому курсі. На другому році навчання провідним є мотив «особистого престижу». На наступних двох курсах (третьому та четвертому) основним є поєднання двох перелічених мотивів. Та на четвертому курсі ще додається «прагматичний» мотив. На успішність у навчанні більшою мірою впливають «професійний» і «пізнавальний» мотиви [28].

Так, А. І. Гебосом було виділено умови, що сприяють формуванню у студентів ЗВО позитивного мотиву до вчення:

- У
свідомлення індивідом найближчих та кінцевих цілей навчального процесу;

- У
свідомлення студентом теоретичної та практичної значущості отриманих знань;

- е
моційне вираження викладу навчального матеріалу;

- П
редставлення перспектив у розширенні наукових понять;

- П
рофесійна визначеність та спрямованість діяльності під час навчального процесу;

- с
творення та застосування проблемних ситуацій у структурі навчальної діяльності;

- Н
аявність інтересу, допитливості і пізнавально-психологічного клімату в групі.

Таким чином, під мотивами професійної діяльності розуміється усвідомлення предметів актуальних потреб особи (здобуття вищої освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу і т.д.), навчальних завдань, що задовольняються за допомогою виконання, і спонукаючи його до вивчення майбутньої професійної діяльності. Якщо студент розуміється в тому, що за професію він обрав і вважає її гідною і значущою для суспільства, це безумовно, впливає на те, як складається його навчання. Отже, однією із умов формування

професійної мобільності майбутніх фахівців, на нашу думку, є саме розвиток професійної мотивації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Діагностика мотиваційної сфери являє собою складне завдання, через те, що мотиви діяльності і поведінки, які слугують ядром суб'єкта, є насправді закритою його зоною. Ефективність та якісна результативність професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів багато в чому визначається складною ієрархічною сукупністю мотивів, сформульованих на основі потреб, бажань та інтересів.

Розвиток мотивації студентів професійно-орієнтованого характеру ґрунтується на динаміці розгортання змісту діяльності студентів, що включає власне академічну, квазіпрофесійну і навчально-професійну. Психологічним механізмом формування та подальшого розвитку професійних мотивів є те, що в ході підготовки і професіоналізації потреби особистості знаходять своє місце у діяльності. При цьому зачіпаються важливі механізми морального розвитку особистості в ході професійної підготовки і діяльності.

Компонентами, які зумовлюють готовність студентів до самостійної професійної діяльності, є: професійна спрямованість, відповідальність, організаторські здібності, комунікативні навички та компетентність в галузі бажаного фаху. Наявність перерахованих компонентів на високому рівні може слугувати основою для подальшої продуктивності за обраною спеціальністю.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

§ 3.1. Опис вибірки, підбір та обґрунтування психологічно-діагностичного інструментарію

Актуальність проведеного нами емпіричного дослідження полягає в необхідності вивчення психологічних особливостей мотивації професійної діяльності випускників закладів вищої освіти на основі вивчення особливостей юнацького віку, який характеризується формуванням цілісності особистості, її ідентичності та особистісного і професійного самовизначення.

Емпіричне дослідження базується на основі теоретичних уявлень про психологічну природу мотиваційних ціннісних орієнтацій особистості, їх роль у структурі суб'єкта і їх становлення у випускників вузів. За мету нами було взято встановлення структури мотиваційних ціннісних орієнтацій випускників вищів на рівні соціально-психологічних установок в мотиваційній сфері та сфері потреб, рівні професійної спрямованості випускників ЗВО, мотиваційному і емоційному профілях особистості.

Емпіричне дослідження було проведене на базі Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя і Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинського агротехнічного інституту». Вибірка проведеного дослідження становить 50 учасників юнацького віку. Студенти четвертого і п'ятого курсів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя спеціальності «Практична психологія» увійшли в групу А (25 осіб) віком 20-24 роки. Групу Б склали 25 випускників Ніжинського агротехнічного інституту спеціальності «Комп'ютерні науки» віком 19-24 роки.

Дослідницька робота ґрунтувалася на застосуванні наступних методичних процедур:

1. Методика «Вивчення мотивації навчання у виші» Т.І. Ільїної;
2. Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» А.А. Реана, В.А. Якуніна [11];
3. Методика «Діагностика соціально- психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері» О. Ф. Потьомкіної (за двома шкалами);
4. Методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Е.Мільмана [45];
5. Тест-опитувальник для визначення рівня професійної спрямованості (РПС) студентів (за Т. Дубовицькою) [22].

Методична процедура Т.І. Ільїної «Вивчення мотивації навчання у виші» дозволяє визначити мотиваційну структуру навчального процесу для студента у закладі вищої освіти. Даний опитувальник містить у собі 50 питань. Ключем до опитувальника є три шкали. За відповіді на наведені питання за кожною шкалою ставляться бали. Так, якщо бали за першою і другою шкалами перебільшують бали за третьою, то це свідчить про адекватний вибір випускниками вузів професії і задоволеність нею.

Дана методика складається з трьох шкал:

1. «Набуття знань» (прагнення набути нові знання, вияв допитливості);
2. «Оволодіння професією» (бажання суб'єкта оволодіти знаннями за професією, прагнення набути професійно значущих якостей);
3. «Отримання диплома» (бажання отримати диплом як результат, який підтверджує про засвоєння набутих знань та навичок).

Методична процедура «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» А.А. Реана, В.А. Якуніна спрямована на діагностику мотивації професійної діяльності студентів. Основу даної методики складає концепція про два види мотивації, а саме внутрішню та зовнішню. Внутрішня мотивація характеризується особливим значенням діяльності для особистості, у той час як зовнішня являє собою бажання задовольнити власні потреби, які є зовнішніми по відношенню до змісту професійної діяльності (заробітна плата, мотивація набути соціальної значущості, соціального престижу). Мотиви, які несуть зовнішній характер можуть диференціюватися на позитивні і негативні зовнішні мотиви. Варто відзначити, що саме зовнішні позитивні мотиви у будь-якому плані можна назвати найефективнішими, порівнюючи із негативними зовнішніми мотивами. У даній методиці наявно 16 мотивів діяльності професійної спрямованості, які необхідно оцінити за їх значущістю для учасника емпіричного дослідження за семибальною шкалою.

Запропоновану А. Реаном та В. Якуніним методику «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» ми використали у двох варіантах. У першому варіанті методичної процедури студентам пропонувалось обрати п'ять найбільш значущих мотивів навчальної діяльності із 16-ти запропонованих. За другим варіантом методики потрібно було дати оцінку запропонованим мотивам навчальної діяльності за семибальною шкалою відповідно за важливістю для випускників. При цьому 1 бал відповідав мінімальній важливості і 7 балів – максимальній.

Методична процедура «Діагностика соціально- психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері» О. Ф. Потьомкіної націлена на вияв соціально-психологічних установок особистості, що спрямовані на: «альтруїзм-егоїзм», «процес-результат» за однією шкалою і «праця-свобода», «влада-гроші» - за іншою. Дана методика складається з 40-а питань за двома шкалами, де відводиться 20 питань на

кожну шкалу. Учасники дослідження за даною методикою мають відповісти на запитання та за кожну відповідь може бути нарахований 1 бал.

Зосереджуючись на процесі, особистість більш орієнтована на процес, вона менше думає про досягнення результату, часто запізнюється із виконанням роботи, їх процедурна орієнтація заважає ефективності. Суб'єкта більше мотивує інтерес до підприємництва, а досягнення результату вимагає великої рутинної роботи, негативне відношення до якої він не може подолати. Люди, орієнтовані на результат, є одними з найнадійніших. Вони можуть досягти результатів у своїй діяльності, незважаючи на хвилювання, перешкоди, невдачі. Люди, які керуються альтруїстичними цінностями, часто на шкоду їм, заслуговують на повагу. Альтруїзм - найцінніша соціальна мотивація, наявність якої відрізняє зрілу людину.

Особистості з надмірним егоїзмом зустрічаються відносно рідко. Певний ступінь «розумного егоїзму» не може завдати шкоди людині. Люди, які зорієнтовані на працю, постійно використовують усі сили, щоб чимось займатися, навіть відмовляючись від вихідних, відпустки тощо. Праця приносить їм більше радості та задоволення, ніж будь-яка інша робота. Головною цінністю для людей, орієнтованих на гроші, є бажання примножити свої статки.

Головною цінністю для людей, орієнтованих на свободу, є свобода. Дуже часто орієнтація на свободу поєднується з орієнтацією на працю, рідше це поєднання «свободи» та «грошей». Для людей, орієнтованих на владу, головною цінністю є вплив на інших, на суспільство. За результатами використання методів можна виділити кілька груп учасників дослідження: Група високомотивованих учасників дослідження гармонійної орієнтації. Всі орієнтації сильно виражені та однаково. Група слабкомотивованих суб'єктів, у яких всі орієнтації виражені надзвичайно слабо. Група з дисгармонійними орієнтаціями, у якій одні орієнтації сильно виражені, а інші можуть бути навіть відсутні.

Методична процедура «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Е.Мільмана дозволяє виявити два види профілів особистості: мотиваційний та емоційний на основі шкал.

Шкали мотиваційного профілю включають в себе: підтримку життєзабезпечення, комфорт, соціальний статус, спілкування, загальну активність, творчу активність і суспільну корисність. Кожна із наявних мотиваційних шкал містить чотири підшкали:

- загальножиттєві (усі сфери життєдіяльності людини);
- професійні або навчальні (професійна, навчальна сфери);
- ідеальний стан мотиву (рівень прагнення);
- реальний стан мотиву (оцінювання мотиву суб'єктом наскільки він його задовольняє наразі та скільки було витрачено зусиль заради цього).

Шкали емоційного профілю складаються з:

- спрямованості особистості на емоційні переживання стеничного типу;
- спрямованості на емоційні переживання астеничного типу;
- стеничного типу переживання і поведінки в стані фрустрації;
- астеничного типу переживання фрустрації.

Тест-опитувальник для визначення рівня професійної спрямованості (РПС) студентів (за Т. Дубовицькою) складається із 20 тверджень, що дозволяє з'ясувати високі, середні і низькі показники професійної спрямованості особистості. Дана методика спрямована на діагностику рівнів професійної спрямованості студентів, а також вона надає можливість виявити ступені прояву прагнень до власне оволодіння професією.

Опитувальник складається з 20 суджень та запропонованих відповідей. Метою методичної процедури є визначення рівня професійної спрямованості студентів, вираженого у бажанні керувати професією, яку вони отримують, і в бажанні працювати за фахом. Для підвищення надійності результатів опитувальник збалансований за кількістю позитивних і негативних відповідей: для кожного варіанту «так» та «ні» шкала відповідає однакової кількості пунктів в анкеті. Методичні вказівки вказують не на пряму мету анкети, а на більш глобальну соціально важливу мету, досягнення якої важливо для кожної галузі. Тест рекомендується для анонімних досліджень. На відміну від традиційних відповідей «так» та «ні», які, як показує психодіагностична практика, часто ускладнюють вибір суб'єктів через їх категоричність, дана методика пропонує більш широкий набір можливих відповідей: «вірно», «мабуть, вірно», «мабуть, невірно», «невірно». При обробці результатів відповіді, представлені учасниками дослідження, об'єднуються у дві категорії: позитивні відповіді («вірно»; «мабуть вірно») та негативні («не вірно»; «мабуть, невірно»).

Таким чином, нами було використано 5 методичних процедур, які на наш погляд є доцільними задля максимально повного вивчення професійної мотивації випускників закладів вищої освіти. Обрані методики дозволяють вивчити структуру мотивації навчання у вузі, вивчити мотиви навчальної діяльності випускників, виявити соціально-психологічні установки, діагностувати мотиваційний і емоційний профілі особистості та виявити рівні професійної спрямованості.

§ 3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

У процесі аналізу проведеного емпіричного дослідження мотиваційних ціннісних орієнтацій випускників вузів за методикою *Т.І. Ільїної «Вивчення мотивації навчання у виші»*, ми отримали наступні дані. У випускників НДУ ім. Миколи Гоголя найбільш вираженою виявлено шкалу «Оволодіння професією» (42 %), менш вираженою стала шкала «Набуття знань» (39 %) і для 19 % - «Отримання диплому» (таблиця 3.1., діаграма 3.1, додаток В).

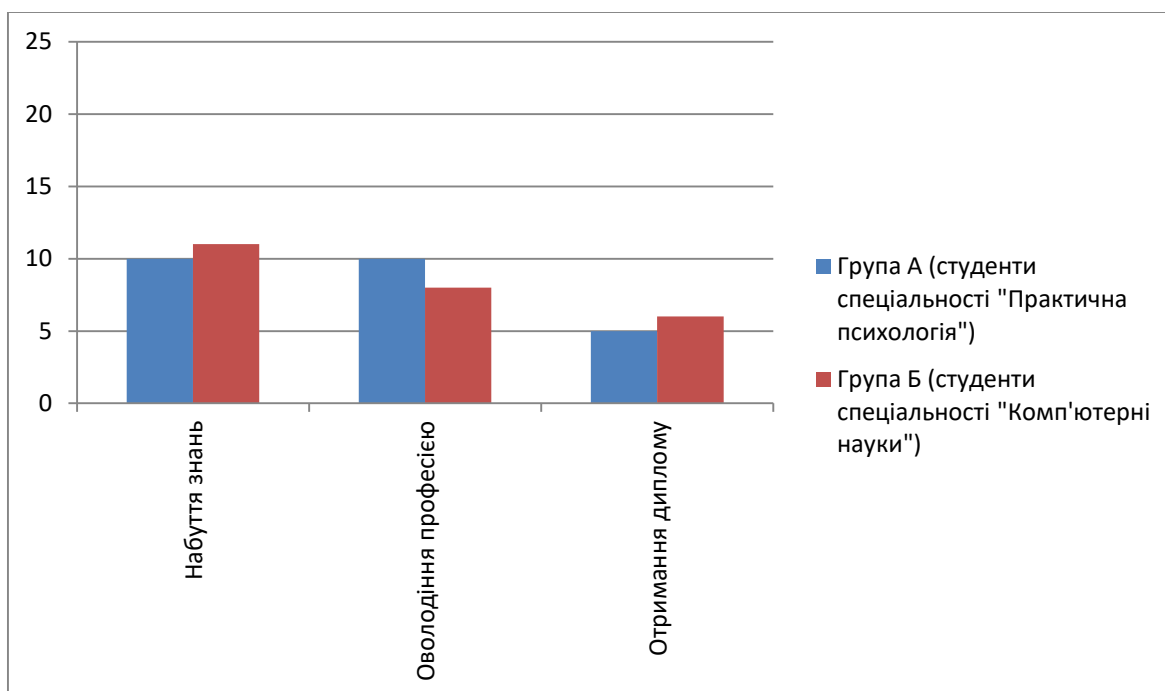
Таблиця 3.1.

Вивчення мотивації навчання у виші за Т.І. Ільїною

Шкали	Група А (студенти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя)	Група Б (студенти Ніжинського агротехнічного інституту)
Набуття знань	10 студентів (39 %)	11 студентів (46 %)
Оволодіння професією	10 студентів (42 %)	8 студентів (28 %)
Отримання диплому	5 студентів (19 %)	6 студентів (26 %)

Переважаючою для 46 % випускників Ніжинського агротехнічного інституту є «Набуття знань», «Оволодіння професією» для 28 % студентів та «Отримання диплому» для 26 % (таблиця 3.1., діаграма 3.1). Як можна побачити з діаграми між випускниками двох різних спеціальностей, різниця за показниками незначна (діаграма 3.1). Придбання знань і оволодіння професією набувають більшого пріоритету у порівнянні з отриманням диплому.

Діаграма 3.1.

За отриманими даними можна говорити про об'єктивність професійного вибору більшістю випускників закладів вищої освіти стосовно їх професійних інтересів і навичок. На наш погляд, показники мотивації до здобуття знань, що переважають у респондентів, пов'язані з тим, що більшість випускників вузів не зовсім сповна усвідомлюють специфічні особливості обраної спеціалізації: Отримані результати свідчать про те, що випускники університету звертають увагу на оволодіння професією, а для студентів інституту переважаючими показниками мотивації є якісне набуття знань через оволодіння дисциплін, які викладаються у закладі вищої освіти.

Ранжування даних, що були отримані *за методикою «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А.О.Реан, В.О.Якуніна)* виявило такі 5 найбільш значущих мотивів навчальної діяльності у досліджуваних випускників Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя спеціальності «Практична психологія» (група А): 1. «Стати висококваліфікованим фахівцем» (32 % студентів); 2. «Набути глибокі та стійкі знання» (28 %); 3. «Отримати інтелектуальне задоволення» (15 %); 4.

«Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» (13 %); 5.
«Отримати диплом» (12 %) (таблиця 3.2, діаграма 3.2., додаток Г).

Таблиця 3.2

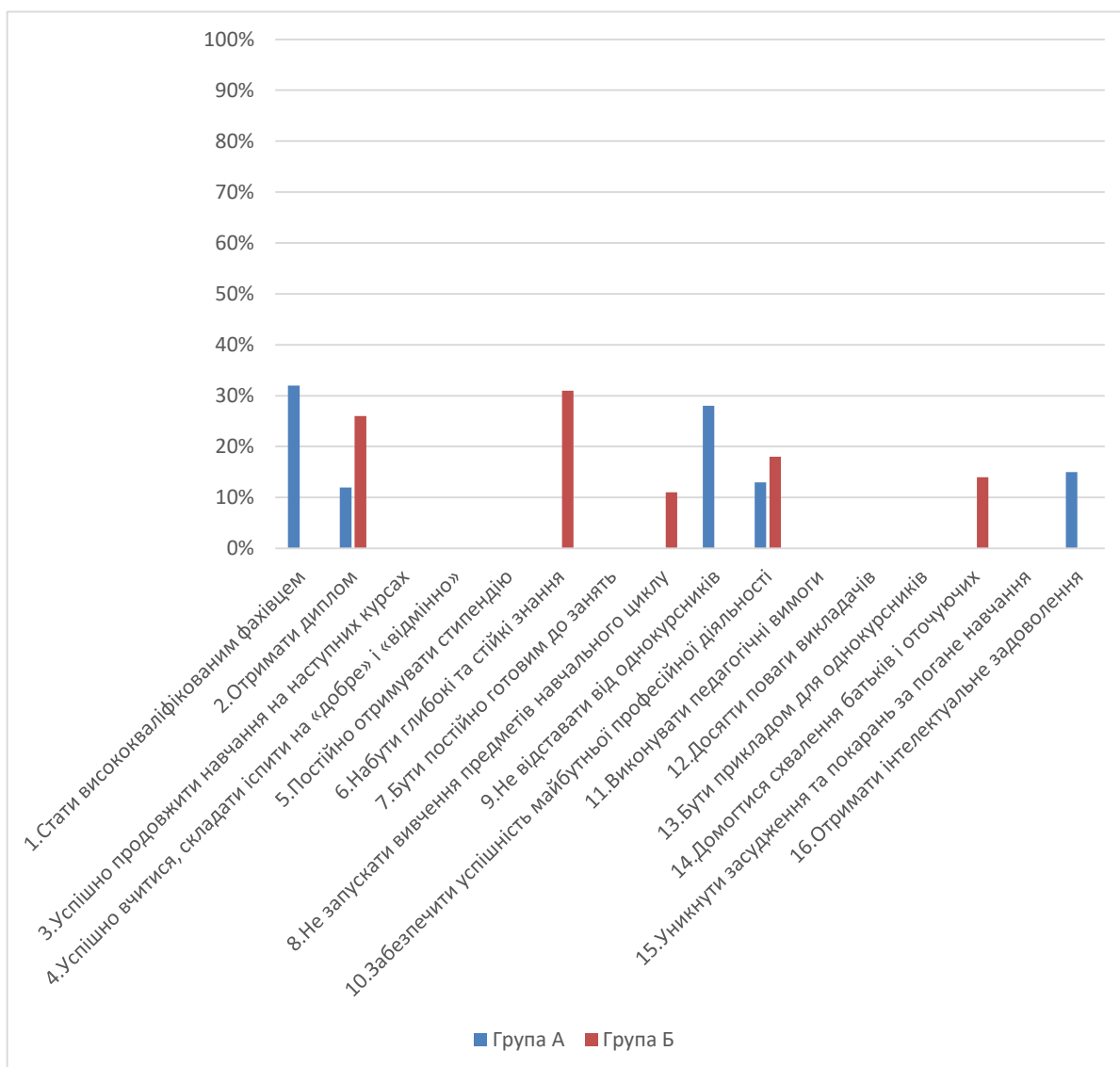
Мотиви навчальної діяльності студентів

Мотиви	Група А (студенти спеціальності «Практична психологія»)	Група Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки»)
Стати висококваліфікованим фахівцем	32 %	10 %
Отримати диплом	12 %	26 %
Успішно продовжити навчання на наступних курсах	4 %	2 %
Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно»	5 %	2%
Постійно отримувати стипендію	2 %	–
Набути глибокі та стійкі знання	28 %	31 %
Бути постійно готовим до занять	3 %	–
Не запускати вивчення предметів навчального циклу	5 %	11 %
Не відставати від однокурсників	–	–
Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	13 %	18 %
Виконувати вимоги педагогів	–	–
Досягти поваги викладачів	–	2 %
Бути прикладом для однокурсників	7 %	–
Домогтися схвалення батьків і оточуючих	8 %	14 %
Уникнути засудження та покарань за погане навчання	4 %	2 %
Отримати інтелектуальне задоволення	15 %	5 %

За отриманими даними з методики А.О.Реан, В.О.Якуніна, випускники Ніжинського агротехнічного інституту (Група Б) визначили найбільш пріоритетними для себе такі п'ять мотивів: 1. «Набути глибокі та стійкі знання» (31 % студентів); 2. «Отримати диплом» (26 %); 3. «Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» (18 %); 4. «Домогтися схвалення батьків і оточуючих» (14 %); 5. «Не запускати вивчення предметів навчального циклу» (11 %) (таблиця 3.2 – додатки, діаграма 3.2.).

Діаграма 3.2.

Особливості мотивів навчальної діяльності студентів

Результати даної методичної процедури свідчать про те, що для більшості випускників найбільшого пріоритету набувають професійні мотиви навчального процесу (73 %). Також важливого значення набуває і зовнішня ознака навчального процесу, що несе формальний характер, а саме – отримання диплому (12 %). Позитивними виявилися дані про те, що доволі великий відсоток студентів належної значущості надали саме набуттю стійких знань (28 %) та отриманню інтелектуального задоволення від навчання (15 %). Вибір таких мотивів свідчить про те, що у студентів наявний пізнавальний інтерес і зацікавленість у структурі внутрішньої мотивації. Також слід зазначити, що ніхто із студентів обох спеціальностей не віддав перевагу мотивам: «Виконувати вимоги педагогів» і «Не відставати від однокурсників». Результати даної методичної процедури показали, що одним із пріоритетних мотивів для студентів спеціальності «Комп'ютерні науки» є інтерес до знань. У той час як для студентів спеціальності «Практична психологія» важливу роль відіграє професійний мотив, мотив самовдосконалення, успіху.

Тобто за отриманими результатами за обраною вибіркою можна упевнено стверджувати, що випускники закладів вищої освіти безпосередньо спрямовані на навчальний процес задля того, щоб оволодіти знаннями та навичками, які знадобляться задля подальшого професійного середовища і заради того, щоб стати висококваліфікованим фахівцем та здобути диплом. Тому головними мотивами для груп «А» і «Б» виступають оволодіння знаннями, навичками та отримання диплому як визнання особистості як фахівця своєї галузі.

У результаті проведеного емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій студентів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя за методикою *«Діагностика мотиваційної структури особистості»* (за В.Є.Мільман), ми отримали наступні результати (Додаток

А). Ранжування типів цінностей через профілі особистості на основі шкал у студентів спеціальності «Практична психологія» (група А) виявило, що найбільш вираженими у них є наступні: на першому місці – «Підтримка життєзабезпечення» (20,6), на другому – «Загальна активність» (19,8), на третьому – «Комфорт» (17,8). Менш вираженими є: «Творча активність» (17,2, на четвертому місці), «Спілкування» (11,8, на п'ятому), «Соціальний статус» (8,7, на шостому), «Суспільна корисність» (4,1, на сьомому) (таблиця 3.3., діаграма 3.3.).

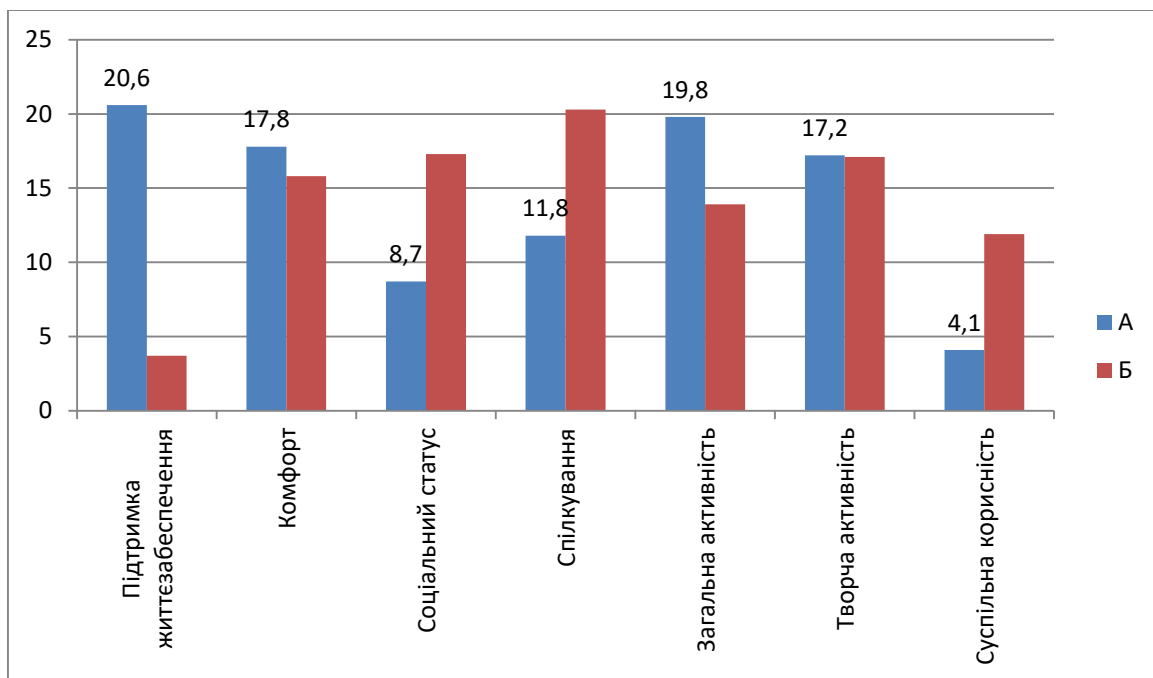
Таблиця 3.3.

Особливості мотиваційної структури випускників закладів вищої освіти

Шкали	Підтримка життєзабезпечення (Ж)	Комфорт (К)	Соціальний статус (СС)	Спілкування (С)	Загальна активність (А)	Творча активність (ТА)	Суспільна корисність (СК)
Опитані							
Група А (студенти спеціальності «Практична психологія»)	20,6	17,8	8,7	11,8	19,8	17,2	4,1
Група Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки»)	3,7	15,8	17,1	20,3	13,9	17,3	11,9

Ранжування типів цінностей через профілі особистості на основі шкал у студентів групи Б (спеціальності «Комп'ютерні науки») виявило, що найбільш вираженими є: на першому місці – «Спілкування» (20,3), на другому – «Творча активність» (17,3), на третьому – «Соціальний статус» (17,1). Менш вираженими є: «Комфорт» (15,8, на четвертому місці), «Загальна активність» (13,9, на п'ятому), «Суспільна корисність» (11,9, на шостому), «Підтримка життєзабезпечення» (3,7, на сьомому) (таблиця 3.3., діаграма 3.3.).

Діаграма 3.3.

Результати таблиці свідчать про те, що для випускників Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя перше місце за важливістю посідає підтримка життєзабезпечення. Друге місце посідає загальна активність, тобто реалізація себе через різні види діяльності, залучення не лише до безпосереднього навчання, але й участь в позанауковій діяльності, що супроводжується використанням максимальних знань, умінь і навичок через практичний досвід. Третє і четверте місця займають комфорт і творча активність особистості, тобто сукупність усіх ресурсів, які можна задіяти для подальшого всебічного розвитку суб'єкта, що може принести для особистості творчий успіх і дати поштовх задля самореалізації. Варто зазначити, що студенти Ніжинського державного університету імені М. Г. відвели останнє місце для суспільної користі. Даний показник свідчить про спрямованість особистості на власні потреби та інтереси.

Незважаючи на деякі відмінності в мотиваційних прагненнях студентів серед обох спеціальностей, при порівнянні загальножиттєвого профілю (середній бал - 16,7) із спрямованістю, зосередженою на орієнтацію на працю (16,9), ми можемо констатувати, що загальновиражена тенденція на

орієнтацію згідно будь-якого конкретного профілю відсутня. Це означає, що випускники обох спеціальностей, зацікавлені в розвагах, хочуть активно спілкуватися, при цьому одночасно спрямовуючи власні зусилля на здійснення таких заходів, які можуть приносити не тільки внутрішнє задоволення, забезпечуючи можливість для самоствердження, але й мати соціальну значимість.

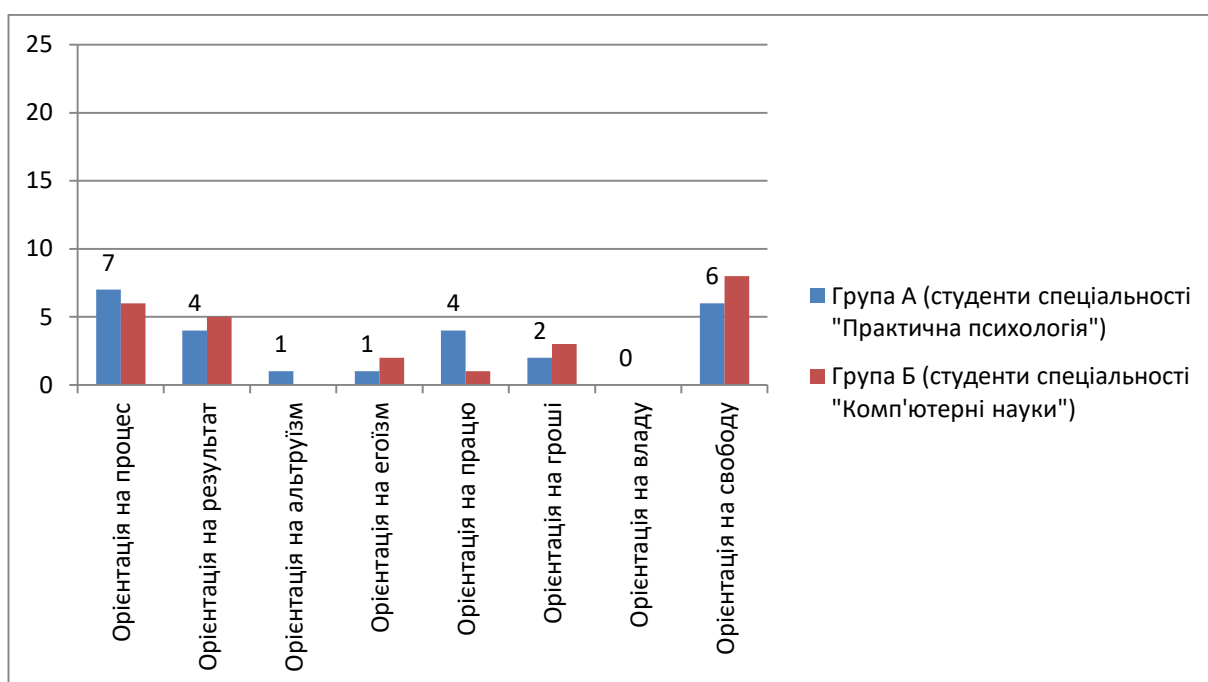
Ранжування даних, отриманих за з *домінування соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері випускників закладів вищої освіти за методичною процедурою О.Ф. Потьомкіної* виявило такі показники у досліджуваних студентів спеціальності «Практична психологія» (група А): перше місце займає «Орієнтація на процес» (28 %), друге – «Орієнтація на свободу» (24 %), третє – «Орієнтація на результат» і «Орієнтація на працю» (16 %). Менш вираженими є такі соціально-психологічні установки, як: «Орієнтація на гроші» (8 %, на четвертому місці) і «Орієнтація на альтруїзм» і «Орієнтація на егоїзм» (4 %, на п'ятому) (таблиця 3.4 , діаграма 3.4).

Таблиця 3.4. Соціально-психологічні установки у мотиваційній сфері випускників закладів вищої освіти

Види орієнтацій	Група А (студенти спеціальності «Практична психологія»)	Група Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки»)
Орієнтація на процес	28 %	24 %
Орієнтація на результат	16 %	20 %
Орієнтація на альтруїзм	4 %	–
Орієнтація на егоїзм	4 %	8 %
Орієнтація на працю	16 %	4 %
Орієнтація на гроші	8 %	11 %
Орієнтація на владу	–	1 %
Орієнтація на свободу	24 %	32 %

Ранжування даних досліджуваних групи Б виявило такі показники: перше місце займає «Орієнтація на свободу» (32 %), друге – «Орієнтація на процес» (24 %), третє – «Орієнтація на результат» (20 %). Менш вираженими є: «Орієнтація на гроші» (11 %, на четвертому місці), «Орієнтація на егоїзм» (8 %, на п'ятому), «Орієнтація на працю» (4 %, на шостому), і «Орієнтація на владу» (1 %, на сьомому) (таблиця 3.4, діаграма 3.4).

Діаграма 3.4.

Таким чином, у мотиваційній сфері випускників спеціальності «Практична психологія» переважають такі соціально-психологічні установки, як «Орієнтація на процес», «Орієнтація на свободу» і «Орієнтація на результат» і одночасно «Орієнтація на працю».

У той час як у досліджуваних групи Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки») переважають «Орієнтація на свободу», «Орієнтація на процес» і «Орієнтація на результат». Тобто установки студентів різних спеціальностей однакові, лише у студентів групи А ще додатково переважає «Орієнтація на працю».

Аналіз отриманих результатів за *за методичною процедурою О.Ф. Потьомкіної* дозволив виділити 8 соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері випускників закладів вищої освіти обох спеціальностей відповідно до обраних пріоритетів (1 місце – найбільша кількість виборів, 8 місце – найменша кількість):

1. «Орієнтація на свободу» (28%)

Такі студенти характеризуються нетерпимістю до будь-яких обмежень, самостійністю мислення, прагненням до набуття нового досвіду, гармонійної взаємодії між людьми. Для них найважливішим виступає свобода вибору у своїх діях та вчинках.

2. «Орієнтація на процес» (26%)

Особливого значення для даної категорії студентів набуває зацікавленість в конкретній діяльності чи певних завданнях. Характер процесуальної діяльності зазвичай ускладнює якісну результативність та успіх виконаної роботи. Таких людей більше мотивує інтерес до процесу, а не досягнення результату.

3. «Орієнтація на результат» (18%)

Дана соціально-психологічна установка вказує на бажання людини досягти поставленої мети за будь-яку ціну, поєднуючись з такими ціннісними критеріями, як досягнення престижу, успіху за обраною спеціальністю, контроль над іншими.

4. «Орієнтація на працю» (10%)

У порівнянні із орієнтацією на процес, дана установка характеризується відчуттям не просто зайнятості, а орієнтації на процес у поєднанні з орієнтацією на результат.

5. «Орієнтація на гроші» (9%)

9% випускників вузів віддає перевагу матеріальним цінностям, тобто грошам, як головного мотиву. Дана категорія студентів прагнуть застосувати наявні знання та здібності задля покращення матеріального добробуту.

6. «Орієнтація на егоїзм» (6%)

Таких людей цікавить переважно задоволення власних інтересів, досягнення успіху, не дивлячись на жодні обставини задля особистого успіху. Проте особистості із надмірно вираженою орієнтацією на егоїзм зустрічаються рідко.

7. «Орієнтація на альтруїзм» (2%)

Лише у 2 % студентів переважає орієнтація на альтруїзм. Вони керуються переважно інтересами інших, а не власними. Така установка особистості діє у поєднанні з такими ціннісними категоріями, як досягнення гармонійної взаємодії із людьми, прагненням уникання конфліктних ситуацій та стримуванням себе, щоб не завдати шкоди оточуючим.

8. «Орієнтація на владу» (1%)

Дана категорія студентів здатна керувати людьми і в них прослідковується наявність таких важливих цінностей, які підкреслюють статус особистості. Також такі студенти мають здібності до якісної взаємодії з іншими, що підкреслює їх комунікативну компетентність та забезпечує успіх при спілкуванні. Особливого значення для даної категорії студентів набуває радість життя.

За даними з таблиці нами були виявлені невеликі відмінності між шкалами «процес-результат», проте ми маємо змогу стверджувати виходячи з діагностування, що більшість студентів цікавлять не так результати самої діяльності, як безпосереднє її виконання. Зазвичай, такі люди досягають меншого успіху серед інших стосовно ефективності конкретної діяльності, оскільки отриманий результат не слугує для них основним мотивом у здійсненні професійної діяльності. Також не дивно, що в респондентів домінує установка, що відповідає за свободу, адже переважна більшість студентів ще не мають постійної роботи і сприймають головну цінність їхнього життя у свободі дій, вибору тощо.

У порівнянні із показником свободи, роль влади та грошей на підготовчому етапі до професії у вузах у студентів не несуть особливої цінності для студентів і, відповідно до інших показників, недостатньо виражені. Тому можна побудувати умовний профіль мотиваційної сфери досліджуваних студентів – «свобода-процес-результат», на думку автора, адекватно оцінює студентську молодь.

Методична процедура для визначення рівня професійної спрямованості (РПС) студентів (за Т. Дубовицькою) дала змогу з'ясувати високі, середні і низькі показники професійної спрямованості студентів обох спеціальностей. У 56 % студентів спеціальності «Практична психологія» (група А) переважає високий рівень професійної спрямованості, у 36 % – середній рівень та у 8 % – низький (таблиця 3.5., додаток Є).

Таблиця 3.5.

Рівні професійної спрямованості

Рівні професійної спрямованості	Група А (студенти спеціальності «Практична психологія»)	Група Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки»)
Високий	56 %	32 %
Середній	36 %	52 %
Низький	8 %	16 %

В опитаних групи Б, на першому місці переважають середні показники професійної спрямованості (52 %), друге місце відводиться високому рівню (32 %), третє місце посідають низькі показники (16 %) (таблиця 3.5, додаток).

Таким чином, у більшості випускників спеціальності «Практична психологія» переважає високий рівень професійної спрямованості, який характеризується тим, що обрана професійна діяльність слугує для суб'єкта покликанням. Таким студентам притаманні високоморальні принципи вибору

професійної діяльності, чітке уявлення про обрану спеціальність. Також їм притаманний високий рівень активності.

У той час, як у досліджуваних групи Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки») рівень професійної спрямованості переважає середній. Це говорить про зацікавленість до обраної професійної діяльності, інтерес до окремих навчальних дисциплін. У більшості таких студентів не прослідковується чітко виражена професійна мотивація і їм притаманні сумніви стосовно обраного фаху.

Для встановлення взаємозв'язку між шкалою «Оволодіння професією» та домінуючими соціально-психологічними установками у мотиваційній сфері випускників закладів вищої освіти спеціальностей «Практична психологія» і «Комп'ютерні науки», нами було проведено кореляційний аналіз, за допомогою застосування програми Microsoft Office Excel. Отримані результати здійсненого нами кореляційного аналізу наведено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Коефіцієнти кореляції показників домінуючих соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері із шкалою «Оволодіння професією» (студенти спеціальності «Практична психологія»)

Показники	Кореляційні показники
Орієнтація на свободу – шкала «Оволодіння професією»	-0,37951
Орієнтація на працю – шкала «Оволодіння професією»	-0,04815
Орієнтація на результат – шкала «Оволодіння професією»	-0,16751
Орієнтація на егоїзм – шкала «Оволодіння професією»	0,659413
Орієнтація на процес – шкала «Оволодіння професією»	0,633814
Орієнтація на альтруїзм – шкала	0,133514

«Оволодіння професією»	
Орієнтація на гроші – шкала «Оволодіння професією»	0,394199
Орієнтація на владу – шкала «Оволодіння професією»	0,166709

У студентів спеціальності «Практична психологія» між шкалою «Оволодіння професією» із орієнтаціями «Егоїзм» (кореляційний показник 0,659413), «Процес» (кореляційний показник 0,633814) був встановлений кореляційний зв'язок високого ступеня вираженості. Це дає підставу стверджувати, що на вибір студентами майбутньої професійної діяльності впливають такі соціально-психологічні орієнтації, які домінують у їх мотиваційній сфері, а саме орієнтації «Егоїзму» і «Процесу» (таблиця 3.6.).

Встановлений кореляційний зв'язок між шкалою «Оволодіння професією» та «Орієнтацією на гроші» (кореляційний показник 0,394199) становить середній ступінь вираженості, що свідчить про те, що орієнтація на гроші відіграє важливе значення у мотиваційній структурі особистості. У той час, як між орієнтаціями на: «Владу» (кореляційний показник 0,166709) й «Альтруїзм» (кореляційний показник 0,133514) між шкалою «Оволодіння професією» встановлено слабкий кореляційний зв'язок, який дає ймовірність стверджувати, що дані орієнтації мають незначний вплив у мотиваційній сфері студентів спеціальності «Практична психологія».

Між орієнтаціями на «Свободу» (-0,37951), «Результат» (-0,16751), і «Працю» (-0,04815) та шкалою «Оволодіння професією» встановлено від'ємні коефіцієнти кореляції, що вказують на зворотній зв'язок між отриманими показниками.

У студентів спеціальності «Комп'ютерні науки» між шкалою «Оволодіння професією» із орієнтаціями на «Свободу» (кореляційний показник 0,641099) і «Процес» (кореляційний показник 0,605694) встановлено кореляційний зв'язок високого рівня вираженості. Між шкалою

«Оволодіння професією» і «Орієнтацією на егоїзм» (кореляційний показник 0,224572) кореляційний зв'язок сягає середнього ступеня вираженості. За даними показниками можна говорити про те, що головною причиною оволодіння професією є домінування у мотиваційній сфері даних установок.

Встановлений кореляційний зв'язок між шкалою «Оволодіння професією» та «Орієнтацією на владу» (кореляційний показник 0,077373) становить слабкий ступінь вираженості, тобто дана соціально-психологічна установка має незначний вплив на професійну спрямованість. Інші ж установки, а саме «Орієнтація на результат» (-0,33143) , «Орієнтація на альтруїзм» (-0,00746) , «Орієнтація на працю» (-0,07258), «Орієнтація на гроші» (-0,04721) становлять від'ємні значення, що свідчить про негативний кореляційний зв'язок даних (таблиця 3.7.).

Таблиця 3.7

Коефіцієнти кореляції показників домінуючих соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері із шкалою «Оволодіння професією» (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки»)

Показники	Кореляційні показники
Орієнтація на свободу – шкала «Оволодіння професією»	0,641099
Орієнтація на працю – шкала «Оволодіння професією»	-0,07258
Орієнтація на результат – шкала «Оволодіння професією»	-0,33143
Орієнтація на егоїзм – шкала «Оволодіння професією»	0,224572
Орієнтація на процес – шкала «Оволодіння професією»	0,605694
Орієнтація на альтруїзм – шкала «Оволодіння професією»	-0,00746

Орієнтація на гроші – шкала «Оволодіння професією»	-0,04721
Орієнтація на владу – шкала «Оволодіння професією»	0,077373

За кожною із досліджуваних установок у мотиваційній сфері студентів і шкалою «Оволодіння професією», нами було виведено середні показники. Оцінювання достовірності значень для вибірок було здійснене за t - критерієм Стьюдента. За допомогою використання даного методу математичної статистики, нами було з'ясовано, що серед досліджених соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері випускників вузів, статистично значущими ($p < 0,05$) є показники за такими шкалами, як «Підтримка життєзабезпечення» ($t = 2,9$), «Соціальний статус» ($t = 2,8$) і «Спілкування» ($t = 2,6$). Показники за такими шкалами та соціально-психологічними установками, як «Комфорт» ($t = 1,2$), «Загальна активність» ($t = 1,1$), «Орієнтація на процес» ($t = 0,9$), «Орієнтація на альтруїзм» ($t = 0,2$), «Орієнтація на результат» ($t = 0,7$), «Орієнтація на егоїзм» ($t = 0,6$), «Орієнтація на працю» ($t = 0,7$), «Орієнтація на свободу» ($t = 1,1$), «Орієнтація на гроші» ($t = 0,3$), «Орієнтація на владу» ($t = 0,3$) не є статистично значущими.

Отже, за отриманими даними, ми можемо стверджувати про чіткі відмінності за ціннісними орієнтаціями «Підтримка життєзабезпечення», «Соціальний статус», «Спілкування» мотиваційного профілю студентів спеціальності «Практична психологія» і «Комп'ютерні науки». Це свідчить про те, що дані цінності мають прямий зв'язок із оволодінням професійною діяльністю респондентів. Таким чином, поставлена нами гіпотеза про відмінності, які існують між випускниками закладів вищої освіти різних спеціальностей є частково підтвердженою.

Отримані результати за першою методикою свідчать про об'єктивність професійного вибору більшістю випускників закладів вищої освіти стосовно їх професійних інтересів і навичок. Показники мотивації до «Здобуття знань» та «Оволодіння професією», що переважають у респондентів, пов'язані з тим, що більшість випускників вузів усвідомлюють особливості обраної професійної діяльності. За другою методикою виявилось, що для більшості випускників вузів найбільшого пріоритету набувають професійні мотиви навчального процесу (73 %). Результати даної методичної процедури показали, що одним із пріоритетних мотивів для студентів спеціальності «Комп'ютерні науки» є інтерес до знань. У той час як для студентів спеціальності «Практична психологія» важливу роль відіграє професійний мотив, мотив самовдосконалення, успіху, проте відмінності між показниками – не значні.

Незважаючи на деякі відмінності в мотиваційних прагненнях студентів серед обох спеціальностей, при порівнянні загальножиттєвого профілю (середній бал - 16,7) із спрямованістю, зосередженою на орієнтацію на працю (16,9), ми можемо констатувати, що загальновиражена тенденція на орієнтацію згідно будь-якого конкретного профілю відсутня. Це означає, що випускники обох спеціальностей, зацікавлені в активному спілкуванні, при цьому одночасно спрямовуючи власні зусилля на здійснення таких заходів, які можуть приносити не тільки внутрішнє задоволення, забезпечуючи можливість для самоствердження, але й мати соціальну значимість.

У мотиваційній сфері випускників обох спеціальностей переважають такі соціально-психологічні установки, як «Орієнтація на процес», «Орієнтація на свободу» і «Орієнтація на результат». Тобто установки студентів різних спеціальностей однакові, лише у студентів групи А ще додатково переважає «Орієнтація на працю». Також серед 8 соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері випускників перше місце відводиться «Орієнтації на свободу» (28%), що свідчить про нетерпимість до

будь-яких обмежень, самостійність мислення, прагнення до набуття нового досвіду, гармонійної взаємодії між людьми. Для них найважливішим виступає свобода вибору у своїх діях та вчинках.

Також за отриманими даними, ми можемо стверджувати про чіткі відмінності за ціннісними орієнтаціями «Підтримка життєзабезпечення», «Соціальний статус», «Спілкування» мотиваційного профілю студентів спеціальності «Практична психологія» і «Комп'ютерні науки». Це свідчить про те, що дані цінності мають прямий зв'язок із оволодінням професійною діяльністю респондентів. Таким чином, поставлена нами гіпотеза про відмінності, які існують між випускниками закладів вищої освіти різних спеціальностей є підтвердженою.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз та емпіричне дослідження мотивації професійної діяльності випускників закладів вищої освіти різних спеціальностей дали змогу зробити наступні висновки:

1. Здійснивши теоретичний аналіз проблеми професійної мотивації нами було встановлено, що мотивація - це сукупність особистісних та ситуативних факторів, які спонукають до активності (діяльності) людини. Тобто, успіх у діяльності у великій мірі залежить від мотивації (від прагнення самостверджуватися, досягати високих результатів). Чим вищий рівень мотивації, чим більше чинників (мотивів) спонукають людину до діяльності, тим більше зусиль вона схильна докладати.

2. З метою вивчити психологічні особливості мотивації професійної діяльності студентів різних спеціальностей, нами було використано теоретичні – аналіз літератури для уточнення дефініцій «мотив», «мотивація», «мотивація професійної діяльності»; синтез, порівняння, узагальнення теоретичних та емпіричних даних; емпіричні - діагностичні методи; статистичні - математична обробка даних.

За отриманими результатами виявилось, що для більшості випускників вузів найбільшого пріоритету набувають професійні мотиви навчального процесу (73 %). Незважаючи на деякі відмінності в мотиваційних прагненнях студентів серед обох спеціальностей, при порівнянні загальножиттєвого профілю (середній бал - 16,7) із спрямованістю, зосередженою на орієнтацію на працю (16,9), ми можемо констатувати, що загальновиражена тенденція на орієнтацію згідно будь-якого конкретного профілю відсутня. Це означає, що випускники обох спеціальностей, зацікавлені в активному спілкуванні, при цьому одночасно спрямовуючи власні зусилля на здійснення таких заходів,

які можуть приносити не тільки внутрішнє задоволення, забезпечуючи можливість для самоствердження, але й мати соціальну значимість.

Також серед 8 соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері випускників перше місце відводиться «Орієнтації на свободу» (28%), що свідчить про нетерпимість до будь-яких обмежень, самостійність мислення, прагнення до набуття нового досвіду, гармонійної взаємодії між людьми. Для них найважливішим виступає свобода вибору у своїх діях та вчинках.

Також за отриманими даними, ми можемо стверджувати про чіткі відмінності за ціннісними орієнтаціями «Підтримка життєзабезпечення», «Соціальний статус», «Спілкування» мотиваційного профілю студентів спеціальності «Практична психологія» і «Комп'ютерні науки». Це свідчить про те, що дані цінності мають прямий зв'язок із оволодінням професійною діяльністю респондентів. Таким чином, поставлена нами гіпотеза про відмінності, які існують між випускниками закладів вищої освіти різних спеціальностей є підтвердженою.

Проведене дослідження є аналізом окремих структурних компонентів мотивації професійної діяльності студентів. Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо у розробці корекційно-розвивальної програми для розвитку мотивації професійної діяльності.

ЛИТЕРАТУРА

1. Виштак О.В. Мотивационные предпочтения абитуриентов и студентов / О.В. Виштак // Социс. – 2003. – №2. – С. 135-138.
2. Абульханова-Славская К. А. Личность в процессе деятельности и общения // Психология личности: хрестоматия. - Самара, 1999. - Т. 2.
3. Айсмонтас Б.Б. Педагогическая психология: учебное пособие для студентов. - М: МГППУ, 2004. - 368 с.
4. Александров, А. И. Психологический анализ формирования профессиональной направленности личности курсантов военнополитических училищ [Текст] / А. И. Александров. – М. : ВПА, 1978. – 209 с.
5. Александров, Ю. И. Теория функциональных систем в психологии / Ю. И. Александров, В. Н. Дружинин // Психол. журн. – 1998. – № 6. – С. 4–19.
6. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности. Психологический журнал. 1984. Т. 5. № 5. С. 63–70.
7. Ананьев, Б. Г. О проблемах современного человекознания [Текст] / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
8. Бакшаева Н. А., Вербицкий А. А. Психология мотивации студентов: Учебное пособие. – М.: Логос, 2006. 184 с.
9. Белошицкий, А. В. Детерминанты профессионального развития курсантов // Мир образования — образование в мире. № 1. 2007. С. 125-131.
10. Бодров, В.А. Психология профессиональной пригодности. Учебное пособие для вузов [Текст] / В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.

11. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика. Учебник для вузов. – СПб.: «Питер», 2000. – 304 с.
12. Борисова Е.М. Профессиональное самоопределение: личностный аспект: Дис. д-ра. психол. наук. - М., 1995. – 243 с.
13. Вербицкий, А.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении [Текст] / А.А. Вербицкий. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 200 с.
14. Верещагина Л. А., Карелина И. М. Психология потребностей и мотивация пер-сонала. — Харьков: Гуманитарный центр, 2005. — С. 123–129.
15. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. / В.К. Вилюнас – М.: Изд-во МГУ, 1990.– 288 с.
16. Выготский Л. С. Собр. соч: в 6 т. – Т. 6. – М.: Педагогика, 1984. – 400 с.
17. Гаджиева Х.Н., Шалагинова К.С Развитие профессиональной карьерной мотивации у студентов педагогического вуза // Вестник магистратуры. 2014. № 3-1(30). С.80-82.
18. Гарбузова Г. В. Эмпирические критерии формирования профессиональной идентичности студентов / Г. В. Гарбузова. 2007. – № 1. – С. 3–14.
19. Гордеева Т. О. Психология мотивации достижения / Тамара Олеговна Гордеева. М.: Смысл: Академия, 2006. 336 с.
20. Греса Н.В. Психологічні особливості мотиваційної сфер осіб з різними адаптаційними установками / Н.В. Греса, І.А. Савченко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Збірник наукових праць. - № 985–Серія Психологія. Випуск 48. 2011 рік. – С.6-10.

21. Диагностика мотивационно-ценностной сферы в профессиональном самоопределении: Психологический практикум ШГПИ \ Автор-составитель: канд. психол. наук Ю.Е. Иванова. - Шадринск, 2003. - 60с.
22. Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов. Психологическая наука и образование. 06/2004. № 2. С.82–86.
23. Дусавицкий А.К. Развитие личности в студенческом коллективе в зависимости от сформированности учебно-профессиональных интересов: учебно-методическое пособие. – Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2012. – 32 с.
24. Елфимова Н.В. Пути исследования мотивации в когнитивной психологии: сравнительный анализ/Н.В. Елфимова //Вопр.психол. - 1985. - № 5. – С.162-168.
25. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
26. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр. и перераб. - М.: Логос, 2005. - 384 с.
27. Зонова В.Е. Профессиональная мотивация как фактор успешности обучения в вузе // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2016. №1.
28. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Евгений Павлович Ильин. СПб.: Питер, 2000. 512с.
29. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2000. 265 с. (Мастера психологии).
30. Климов Е. А. Педагогический труд: психологические составляющие. - М., 2004.
31. Климчук В.О. Дослідження особливостей розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності/ В.О. Климчук

// Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологія – №1 (25). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – С. 222-232.

32. Кон И. С. Психология юношеского возраста. / И. С. Кон – М., 1979. – 175 с.

33. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. - М.: Просвещение, 1989. - 254 с.

34. Копысова Лариса Анатольевна Психолого-педагогические основы развития мотивации профессиональной деятельности обучающихся в вузах // Вестник СПбГУ. Серия 12. Социология. 2010. №2.

35. Копысова Лариса Анатольевна Развитие мотивации профессиональной деятельности у обучающихся в вузах // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2009. №2.

36. Крылова Н.Б. Культура саморазвития личности // Новые ценности образования. - М., 1995. - Вып. 2.

37. Кунц Л.И. Профессиональная направленность как фактор формирования образа будущей профессиональной деятельности личности. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. пс. н. Новосибирск. 2005. 430 с.

38. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст] / А.Н. Леонтьев. М. : Просвещение, 2005. – 304 с.

39. Леонтьев, А.Н. Потребности и мотивы деятельности [Текст] / А.Н. Леонтьев. М.: Академия, 1992. – 412 с.

40. М.В. Гомезо, Е.А. Петрова, Л.М. Орлова. Возрастная и педагогическая психология. 2003 г.

41. Макклелланд, Д. Мотивация человека [Текст] / Д. Макклелланд. – СПб.: Питер, 2007. – 326с.

42. Малинаускас Р. К. Мотивация студентов разных периодов обучения / Р. К. Малинаускас // Социс. — 2005.

43. Маслоу А. Указ. соч. С. 204.

44. Маслоу, А. Мотивация и личность [Текст] / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2011. – 165с.
45. Мильман В.Э. Метод изучения мотивационной сферы личности / Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции. – М., 1990. – С.23-43.
46. Моргунов, Е.Б. Управление персоналом: исследование, оценка, обучение [Текст] / Е.Б. Моргунов. М.: Бизнес-школа «Интел-синтез», 2006. – 320 с.
47. Мотивация и стимулирование персонала / Под ред. С.А. Шапиро. – М.: ГроссМедиа, 2005. – 224с.
48. Мясищев, В.Н. Психология отношений // В.Н. Мясищев. - Воронеж: Модек, 1995. - 356 с.
49. Никирее, Е.М. Направленность личности и методы ее исследования: [Текст] : учеб. Пособие / Е.М. Никиреев. – М.; Воронеж: Изд. НПО «МОДЭК», 2004. – 192с.
50. Петровский, А.В. Психология [Текст] : словарь / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – Москва: Политиздат, 2010. – 494с.
51. Пилюян, Р.А. Мотивация деятельности [Текст] / Р.А. Пилюян. – М., 1984. – 643 с.
52. Платонов, К.К. Структура и развитие личности [Текст] / К.К. Платонов/ Отв. ред. А.Д. Глоточкин. – М.: Наука, 1986. – 254с.
53. Поваренков, Ю. П. Психология профессионального становления личности Курск: КРОСТ. 1991. 132 с.
54. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие / [под ред. Д.Я. Райгородского]. – Самара: ИД Бахрах-М, 2002. – 672 с.
55. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. М.; Воронеж, 1996.

56. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720с.
57. Свенцицкий А.Л., Богданов В.А. Мотивация трудовой деятельности личности [Текст] / А.Л. Свенцицкий, В.А. Богданов / Промышленная социальная психология. - Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1982. – 89с.
58. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения в деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» / В. А. Семиченко. – К. : Миллениум, 2004. – 521 с.
59. Сосновский, Б.А. Мотив и смысл [Текст] / Б.А.Сосновский – М.: Прометей, 1993. – 199.
60. Херцберг, Ф. Мотивация к работе [Текст] / Ф. Синдерман, Б. Герцберг. – Москва, 2007. – 260 с.
61. Чередніченко Г.А. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей. Педагогіка і психологія: збірник статей, 2013. Вип.41. Ч.4. С.386–392.
62. Чирков В. И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека // Вопросы психологии. – 1996. - №3. – С. 116-132.
63. Шапиро, С.А. Мотивация [Текст] / С.А. Шапиро. – М.: Гросс-Медиа, Росбух, 2008. – 224с.
64. Шапиро, С.А. Характерология личности: учебное пособие / С.А. Шапиро, Э.С. Мандрусова. – Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2018. – 179 с.
65. Шахова, В.А. Мотивация трудовой деятельности [Текст] / В.А. Шахова, С.А. Шапиро. – М.: Альфа-Пресс, 2006. – 332с.
66. Ядов В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности / В.А.Ядов // Психология самосознания: Хрестоматия. – Са-мара: БАХРАХ–М, 2000. – С. 589–601.

ДОДАТОК А

Діагностика мотиваційної структури особистості (за методикою
В. Є. Мільмана)

Шкали	Підтримка життєзабез- печення	Комфорт	Соціальний статус	Спілку- вання	Загальна активність	Творча активність	Суспільна корисність
Опитані	(Ж)	(К)	(СС)	(С)	(А)	(ТА)	(СК)
Група А (студенти спеціа- льності «Практична психологія»)	20,6	17,8	8,7	11,8	19,8	17,2	4,1
Група Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки»)	3,7	15,8	17,3	20,3	13,9	17,1	11,9

ДОДАТОК Б

Рівні професійної спрямованості (РПС) студентів

(за методикою Т. Дубовицької)

Група А (студенти спеціальності «Практична психологія»)	Рівні професійної спрямованості			Група Б (студенти спеціальності «Комп'ютерні науки»)	Рівні професійної спрямованості		
	Високий	Середній	Низький		Високий	Середній	Низький
1	15			1		11	
2		8		2	14		
3	16			3		9	
4	18			4			4
5			4	5		10	
6		10		6			3
7		12		7		6	
8	15			8		8	
9	14			9	16		
10	17			10	15		
11	15			11		13	
12		13		12		8	
13	17			13	14		
14	14			14		12	
15			4	15		10	
16		9		16	15		
17	15			17			4
18		10		18	17		
19	16			19	16		
20		6		20		10	
21		8		21		9	
22	17			22		13	
23	14			23			3
24	18			24		11	
25		12		25	14		
Всього	14	9	2	Всього	8	13	4

ДОДАТОК В**Методика «Вивчення мотивації навчання у виші» (Т.І. Ільїна)**

Методика дозволяє вивчити структуру мотивації навчання у виші.

Диференціація відповідей здійснюється за трьома шкалами: «набуття знань», «оволодіння професією», «отримання диплому».

Інструкція: Уважно прочитайте кожне твердження. Поставте позначку "+ " поруч з номером твердження, якщо ви згодні з ним, і позначку "-", якщо не згодні з цим твердженням.

Твердження:

1. Найкраща атмосфера на занятті — атмосфера вільних висловлювань.
2. Зазвичай я працюю з великим напруженням.
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань або неприємностей.
4. Я самостійно вивчаю ряд предметів, які, на мою думку, необхідні для моєї майбутньої професійної діяльності.
5. Яку з притаманних вам якостей ви цінуєте найбільше? (Відповідь напишіть).
6. Я вважаю, що життя варто присвятити обраній професії.
7. Я відчуваю задоволення від розгляду на заняттях складних проблем.
8. Я не вбачаю сенсу у більшості завдань, які виконуються у ВНЗ.
9. Я отримую велике задоволення від розповіді знайомим про свою майбутню професію.
10. Я досить-таки посередній студент, ніколи не буду зовсім хорошим, а тому немає сенсу докладати зусилля, щоб стати краще.
11. Я вважаю, що в наш час не обов'язково мати вищу освіту.
12. Я твердо впевнений в правильності вибору професії.
13. Яких притаманних вам якостей ви б хотіли позбутися? (Відповідь напишіть).

14. За зручних обставин я користуюся на іспиті підручними матеріалами (конспектами, шпаргалками, записами, формулами).
15. Найкращий час життя — студентські роки.
16. У мене надмірно неспокійний і переривчастий сон.
17. Я вважаю, що для повного оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково глибоко.
18. За можливості я вступив би в інший ВНЗ.
19. Зазвичай я беруся за більш прості завдання, а більш складні залишаю напотім.
20. Для мене важко було зупинитися при виборі професії на одній з них.
21. Я можу спокійно спати за будь-яких неприємностей.
22. Я твердо впевнений, що моя професія приноситиме мені моральне задоволення і матеріальне благополуччя в житті.
23. Мені здається, що мої друзі здатні навчатися краще, ніж я.
24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.
25. З деяких практичних міркувань для мене це самий зручний ВНЗ.
26. У мене достатньо сили волі, щоб навчатися без нагадувань адміністрації.
27. Життя для мене майже завжди пов'язано з незвичним напруженням.
28. Екзамени потрібно складати, затрачаючи мінімум зусиль.
29. Є багато ВНЗ, в яких я би міг навчатися з неменшим інтересом.
30. Яка з притаманних вам якостей найбільше заважає навчатися? (Відповідь напишіть).
31. Я людина, що легко захоплюється, але всі мої захоплення певною мірою пов'язані з майбутньою роботою.
32. Неспокій про іспит або роботу, що не виконані вчасно, часто заважають мені спати.
33. Висока заробітна платня після закінчення ВНЗ для мене не головне.

34. Мені потрібно бути в доброму гуморі, щоб підтримати загальні рішення групи.
35. Я змушений був вступити у ВНЗ, щоб зайняти бажане положення у суспільстві, уникнути служби в армії.
36. Я вивчаю навчальний матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.
37. Мої батьки — хороші професіонали, і я хочу бути схожим на них.
38. Для просування по службі мені необхідно мати вищу освіту.
39. Яка з притаманних вам властивостей допомагає навчатися у ВНЗ (Відповідь напишіть).
40. Мене важко змусити себе вивчати як слід дисципліни, які прямо не стосуються моєї майбутньої професії.
41. Мене дуже турбують можливі невдачі.
42. Найкраще я навчаюся, коли мене періодично стимулюють, підганяють.
43. Мій вибір цього ВНЗ остаточний.
44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу відставати від них.
45. Щоб переконати в будь-чому свою групу, мені доводиться самому працювати дуже інтенсивно.
46. У мене зазвичай рівний і хороший настрій.
47. Мене приваблює зручність, чистота та легкість майбутньої професії.
48. До вступу у ВНЗ я давно цікавився цієї професією, багато читав про неї.
49. Професія, яку я отримую, найважливіша і найперспективніша.
50. Мої знання про цю професію були достатніми для впевненого вибору цього ВНЗ.

Дякую!

ДОДАТОК Г

Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» А. А. Реан,
В. А. Якуніна

Інструкція до тесту: перед вами список причин, які спонукають людей вчитися. Виберіть з цього списку п'ять причин, найвагоміших для Вас.

1. Стати висококваліфікованим фахівцем.
2. Отримати диплом.
3. Успішно продовжити навчання на наступних курсах.
4. Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно».
5. Постійно отримувати стипендію.
6. Набути глибокі та стійкі знання.
7. Бути постійно готовим до занять.
8. Не запускати вивчення предметів навчального циклу.
9. Не відставати від однокурсників.
10. Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
11. Виконувати педагогічні вимоги.
12. Досягти поваги викладачів.
13. Бути прикладом для однокурсників.
14. Домогтися схвалення батьків і оточуючих.
15. Уникнути засудження та покарань за погане навчання.
16. Отримати інтелектуальне задоволення.

ДОДАТОК Д

Методика «Діагностика соціально- психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О. Ф. Потьомкіної

Шкала А

Виявлення установок, спрямованих на альтруїзм -егоїзм, процес-результат

Інструкція: Уважно прочитайте питання і відповідайте на них «так» або «ні», залежно від тенденцій вашої поведінки у певній ситуації.

Текст опитувальника

1. Вам часто говорять, що ви більше думаєте про інших, ніж про себе?
2. Вам легше просити за інших, ніж за себе?
3. Вам важко відмовити людям, коли вони вас про щось просять?
4. Ви часто намагаєтеся зробити людям послугу, якщо в них сталося лихо або неприємності?
5. Для себе ви робите що-небудь із більшим задоволенням, ніж для інших?
6. Ви прагнете зробити якнайбільше для інших людей?
7. Ви переконані, що найбільша цінність у житті — жити для інших людей?
8. Вам важко змусити себе зробити щось для інших?
9. Ваша характерна риса — безкорисливість?
10. Ви переконані, що турбота про інших часто шкодить собі?
11. Ви засуджуєте людей, які не вміють подбати про себе?
12. Ви часто просите людей зробити що-небудь через корисливі міркування?
13. Ваша характерна риса — прагнення допомогти іншим людям?
14. Ви вважаєте, що спочатку людина повинна думати про себе, а потім вже про інших?
15. Ви звичайно витрачаєте на себе багато часу?
16. Ви переконані, що не потрібно для інших сильно напружуватися?
17. Для себе у вас зазвичай не вистачає ні сили, ні часу?

18. Вільний час ви використовуєте тільки для своїх захоплень?
19. Ви можете назвати себе егоїстом?
20. Ви здатні зробити максимальне зусилля лише за гарну винагороду?

Шкала Б

З'ясування установок на «процес діяльності» — «результат діяльності»

Інструкція: Уважно прочитайте питання і відповідайте на них «так» або «ні», залежно від тенденції у вашій поведінці в певній ситуації.

Текст опитувальника

1. Сам процес виконуваної роботи захоплює вас більше, ніж її завершення?
2. Для досягнення мети ви звичайно не шкодуєте сили?
3. Ви зазвичай довго не зважуєтеся почати робити те, що вам нецікаво, навіть якщо це необхідно?
4. Ви впевнені, що у вас вистачить наполегливості, щоб завершити будь-яку справу?
5. Закінчуючи цікаву справу, ви часто шкодуєте про те, що вона вже зроблена?
6. Вам більше подобаються люди, здатні досягати результату, ніж просто добрі та чуйні?
7. Ви зазнаєте насолоди від гри, у якій не важливий результат?
8. Ви вважаєте, що успіхів у вашому житті більше, ніж невдач?
9. Ви більше поважаєте людей, здатних захопитися справою по-справжньому?
10. Ви часто завершуєте роботу всупереч несприятливій обстановці, нестачі часу, перешкодам?
11. Ви часто починаєте одночасно багато справ і не встигаєте цілком закінчити їх?
12. Ви вважаєте, що маєте достатньо сили, щоб сподіватись на успіх у житті?
13. Чи можете ви захоплюватися справою настільки, що забуваєте про час і про себе?

14. Вам часто вдається закінчувати розпочату справу?
15. Чи буває, що, захоплюючись деталями, ви не можете закінчити розпочату справу?
16. Ви уникаєте зустрічей із людьми, які не мають ділових якостей?
17. Ви часто завантажуєте свої вихідні дні або відпустку роботою через те, що потрібно щось зробити?
18. Ви вважаєте, що головне в будь-якій справі — результат?
19. Погоджуючись на яку-небудь справу, ви думаєте про те, наскільки вона для вас цікава?
20. Прагнення до результату в будь-якій справі — ваша характерна риса.

ДОДАТОК Е

Методика "Діагностика мотиваційної структури особистості" В. Е. Мільмана

З 14 тверджень, що стосуються життєвих устремлінь і деяких сторін способу життя людини, вам необхідно висловити своє ставлення до них по кожному з 8 варіантів відповідей (а, б, в, г, д, е, ж, з), поставивши в бланку одну з наступних оцінок кожного твердження:

«+» - «згоден»; - 2 бали

«=» - «коли як »;

« - »-« ні, не згоден »;

«? »-« не знаю ».

Тест

1. У своїй поведінці в житті потрібно дотримуватися наступних принципів:

- А) "час - гроші", потрібно прагнути їх більше заробляти;
- Б) "головне - здоров'я", потрібно берегти себе і свої нерви;
- В) вільний час потрібно проводити з друзями;
- Г) вільний час потрібно віддавати родині;
- Д) потрібно робити добро, навіть якщо це дорого обходиться;
- Е) потрібно робити все можливе, щоб завоювати місце під сонцем і перевершувати інших;
- Ж) потрібно набувати більше знань, розбиратися в мистецтві, щоб зрозуміти причини і сутність того, що відбувається навколо;
- З) потрібно прагнути відкрити щось нове, створити, придбати, домогтися успіхів у мистецтві.

2. У своїй поведінці на роботі потрібно слідувати таким принципам:

- А) робота - це вимушена життєва необхідність;
- Б) головне - не допускати конфліктів;
- В) потрібно прагнути забезпечити себе спокійними зручними умовами;
- Г) потрібно активно прагнути до просування по службі;
- Д) головне - завоювати авторитет і визнання ;
- Е) потрібно постійно вдосконалюватися у своїй справі і понад обов'язкових вимог роботи;
- Ж) у своїй роботі завжди можна знайти цікаве, те, що може захопити;
- З) потрібно не тільки захопитися самому, але і захопити роботою інших.

3. Серед моїх справ у вільний від роботи час більше місце займають наступні:

- А) поточні, домашні;
- Б) відпочинок, розваги;
- В) зустрічі з друзями;
- Г) суспільні справи;
- Д) заняття з дітьми;
- Е) навчання, читання необхідної для роботи літератури;
- Ж) хобі;
- З) подрабативаніє грошей.

4. Серед моїх робочих справ багато місця займають наступні:

- А) ділове спілкування (переговори, виступи, обговорення і пр.);
- Б) особисте спілкування (на теми, не зв'язані з роботою);
- В) громадська робота;
- Г) навчання, підвищення кваліфікації, отримання нової інформації;
- Д) робота творчого характеру;
- Е) робота, безпосередньо впливає на заробіток (відрядна, додаткова);
- Ж) робота, пов'язана з відповідальністю перед іншими;
- З) вільний час, відпочинок, перекури.

5. Якби мені додали додатковий вихідний день, я б швидше за все витратив його на те, щоб:

- А) займатися поточними домашніми справами;
- Б) відпочивати;
- В) розважатися;
- Г) займатися громадською роботою;
- Д) займатися навчанням, отримувати нові знання;
- Е) займатися творчою роботою;
- Ж) робити справу, в якому відчуваєш відповідальність перед іншими;
- З) робити справу, що дає можливість заробити.

6. Якби у мене була можливість повністю по-своєму планувати робочий день, я би став швидше за все займатися:

- А) тим, що складає мої основні робочі обов'язки;
- Б) спілкуванням з людьми у справах (переговори, обговорення і пр.);
- В) особистим спілкуванням (розмовами, не пов'язаними з роботою);
- Г) громадської роботою;
- Д) навчанням, отриманням нових знань, підвищенням кваліфікації
- Е) творчою роботою
- Ж) роботою, виконуючи яку відчуваєш відповідальність і користь;
- З) роботою, за яку можна отримати великі гроші.

7. Я часто розмовляю з друзями і знайомими на такі теми:

- А) де що можна купити, як добре провести час;
- Б) про спільних знайомих;
- В) про те, що бачу і чую навколо;
- Г) як домогтися успіху в житті;
- Д) про роботу;
- Е) про свої захоплення (хобі);
- Ж) про свої успіхи та плани;
- З) про життя, книгах, кінофільмах , політиці.

8. Моя робота дає мені перш за все:

- А) достатні матеріальні засоби для життя;
- Б) спілкування з людьми, дружні відносини;
- В) авторитет і повагу оточуючих;
- Г) цікаві зустрічі бесіди;
- Д) задоволення безпосередньо від самої роботи;
- Е) почуття своєї корисності;
- Ж) можливість підвищувати свій професійний рівень;
- З) можливість просування по службі.

9. Найбільше мені хочеться бути в такому суспільстві, де:

- А) затишно, хороші розваги;
- Б) можна обговорити хвилюючі тебе питання;
- В) тебе поважають, вважають авторитетом;
- Г) можна зустрітися з потрібними людьми, зав'язати корисні відносини;
- Д) можна придбати нових друзів;
- Е) бувають відомі, заслужені люди;
- Ж) все пов'язані спільною справою;
- З) можна проявити і розвинути свої здібності.

10. Я хотів би на роботі бути поряд з такими людьми:

- А) з якими можна поговорити на різні теми;
- Б) з якими я міг би передавати свої знання і досвід;
- В) з якими можна більше заробити;
- Г) які мають авторитет і вагу на роботі;
- Д) які можуть навчити чомусь корисному;
- Е) які змушують тебе ставати активніше в роботі;
- Ж) які мають багато знань і цікавих цілей;
- З) які готові підтримати тебе в різних ситуаціях.

11. До теперішнього часу я маю в своєму житті в достатній мірі:

- А) матеріальне благополуччя;
- Б) можливість цікаво розважатися;
- В) хороші умови життя;
- Г) хорошу сім'ю;
- Д) можливість цікаво проводити час в суспільстві;
- Е) повагу . Визнання і вдячність інших;
- Ж) почуття корисності для інших;
- З) створеного чогось цінного, корисного.

12. Я думаю, що, займаючись своєю роботою, маю в достатній мірі:

- А) хорошу зарплату, інші матеріальні блага;
- Б) хороші умови для роботи;
- В) хороший колектив, дружні взаємини;
- Г) певні творчі досягнення в ній;
- Д) хорошу посаду;
- Е) самостійність і незалежність;
- Ж) авторитет і повагу колег;
- З) високий професійний рівень.

13. Найбільше мені подобається, коли:

- А) немає насущних турбот;
- Б) колом комфортне, приємне оточення;
- В) кругом пожвавлення, весела метушня;
- Г) належить провести час у веселому товаристві;
- Д) відчуваю почуття змагання, ризику;
- Е) відчуваю почуття активного напруги і відповідальності;
- Ж) занурений в свою роботу;

З) включений у спільну роботу з іншими.

14. Коли мене осягає невдача, не виходить те, що дуже хочу:

А) я засмучуюсь і довго переживаю;

Б) намагаюся переключитися на щось інше, приємне ;

В) гублюся, злюся на себе;

Г) злюся на те, що мені завадило;

Д) намагаюся залишатися спокійним;

Е) перечікую, коли пройде перша реакція, і спокійно аналізую те, що сталося;

Ж) намагаюся зрозуміти, в чому був винен;

З) намагаюся зрозуміти причини невдачі і виправити становище.

ДОДАТОК Є

«Тест-опитувальник для визначення рівня професійної спрямованості (РПС) студентів» (за Т. Дубовицькою)

Тест-опитувальник містить 20 суджень та запропоновані варіанти відповідей дозволять виявити низький, середній та високий рівні професійної спрямованості.

Вам пропонується двадцять тверджень про Ваш професійний вибір і професійні наміри. Щиро висловіть думку, сформовану у Вас на цей момент. Здійсніть діагностування власного рівня професійної спрямованості та ступінь прояву прагнення до оволодіння професійним фахом відповідно до поданої інструкції. Уважно прочитайте твердження поданого нижче опитувальника. Виберіть один із варіантів відповідей, який найповніше відображає Вашу позицію.

1. Кожна людина повинна мати можливість отримати ту професію, яка їй подобається, відповідає її інтересам та здібностям:

- правильно;
- мабуть, правильно;
- мабуть, неправильно;
- неправильно.

2. Якби я мав (-ла) гарантію вступу до будь-якого НЗ, то вибрав (-ла б) би ту саму професію, на яку зараз вступаю:

- правильно;
- мабуть, правильно;
- мабуть, неправильно;
- неправильно.

3. Мій професійний вибір зумовлений не стільки бажанням отримати цю професію, скільки певними обставинами:

- правильно;
- мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

4. Моє бажання отримати дану професію достатньо обґрунтоване:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

5. Хочу навчатися, перш за все, для того, щоб отримати освіту, обрана професія, як така мене цікавить менше:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

6. В обраній професії для себе я бачу мало привабливого:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

7. Мої захоплення та заняття у вільний час певним чином пов'язані з обраною професією:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

8. У світі є багато інших професій, які подобаються мені значно більше, ніж ця:

- правильно;
- мабуть, правильно;
- мабуть, неправильно;
- неправильно.

9. Із власної ініціативи я читаю додаткову літературу, шукаю інформацію, яка стосується обраної професії:

- правильно;
- мабуть, правильно;
- мабуть, неправильно;
- неправильно.

10. Після закінчення навчання, буду самовдосконалюватися та підвищувати кваліфікацію з цієї професії, щоб працювати ефективніше:

- правильно;
- мабуть, правильно;
- мабуть, неправильно;
- неправильно.

11. Обрана професія та робота за фахом навряд чи принесуть мені у майбутньому моральне задоволення:

- правильно;
- мабуть, правильно;
- мабуть, неправильно;
- неправильно.

12. Я намагатимусь зробити все можливе, щоб не працювати у майбутньому за цією професією:

- правильно;
- мабуть, правильно;
- мабуть, неправильно;

– неправильно.

13. Навіть якщо буде дуже важко після закінчення навчання, я намагатимусь працювати за обраною професією:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

14. Я б хотів (-ла) навчатись і працювати (паралельно) за обраною професією:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

15. У мене немає бажання у майбутньому працювати за цією професією:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

16. Мені цікаво знайомитись і спілкуватись зі спеціалістами з обраної професії:

– правильно;

– мабуть, правильно;

– мабуть, неправильно;

– неправильно.

17. Якщо я й буду у майбутньому працювати за обраною професією, то недовго:

– правильно;

- мабуць, правильно;
- мабуць, неправильно;
- неправильно.

18. Робота за обраною професією дасть мені змогу в майбутньому цілком проявити себе, свої здібності:

- правильно;
- мабуць, правильно;
- мабуць, неправильно;
- неправильно.

19. Після закінчення навчання хотів (-ла б) би отримати ще одну освіту і працювати за нею:

- правильно;
- мабуць, правильно;
- мабуць, неправильно;
- неправильно.

20. У житті людини не все залежить від неї самої, їй доводиться інколи миритися з обставинами:

- правильно;
- мабуць, правильно;
- мабуць, неправильно;
- неправильно.